

Fra møbelfabrik til LM Camping, LM Glasfiber, LM Wind Power - og General Electric

- Fra træ til glasfiber, fra børnemøbler til møllevinger.

Johan Nielsen

¹ Det var LM Glasfiber, der i 1991 leverede vinger til verdens første havmøllepark ved Lolland. LM vingen fra 2016 er 5 gange længere end 1991 vingerne, 88,4 m. Det gav transportmæssige problemer fra Lunderskov til Aalborg. Ingeniøren 21. juni 2016.

Indholdsfortegnelse

Fra møbelfabrik til LM Camping, LM Glasfiber, LM Wind Power - og General Electric	1
Indledning	3
Starten som møbelfabrik, personer og udviklingsperspektiver i LM	5
LM stifterne	8
Møbelfabrikken	10
Glasfiber og firmaopsplitning	12
Campingvogne	15
Arbejdspladsen LM Camping	20
Bådproduktionen	23
Overgangen til produktion af vindmøllevinger, medarbejderne	25
Vindmøller og vindmølleindustrien, nye markedsudfordringer for LM	27
Det amerikanske marked, skatteregler, konkurser, vindere og tabere i vindmølleindustrien	28
LM som vinder i produktionen af vinger til vindmøller	30
Omlægning af arbejdspladsen LM Glasfiber	31
Arbejds miljø og glasfiberproduktion	36
Sammenfatning	41
Appendiks, vindmøller	43
Appendiks, stiftelsen af LM	46
Bibliografi	48
Sag- og personindeks	53

Indledning

I beskrivelsen af landets - måske verdens - betydeligste firma i produktionen af vindmøllevinger, et firma, vokset op i stationsbyen Lunderskov, kan der indledningsvis refereres fra Kolding Kommunes [Kommuneplan 2013-25](#), i skrivende stund den nyeste: ” ... LM Windpower er en af de største virksomheder i Lunderskov. Den har været i Lunderskov siden 1940². I de første år som møbelproducent, Lunderskov Møbelfabrik og fra 1978 som vindmøllevingeproducent med distribution til og produktion i hele verden. I 2008 flyttede LM Glasfiber sin administration og dermed ca. 300 af sine medarbejdere til Kolding. Der vil dog stadig være fremstillings- og testvirksomhed i Lunderskov.”

Med LM Wind Power, der fra 2017 er en del af General Electric, har vi et på flere måder typisk dansk fænomen, en mindre håndværksvirksomhed, der vokser sig ind i nutiden som en global virksomhed af et betydeligt internationalt format.

Vi har her nogle individuelle virksomhedsspecifikke træk kombineret med mere generelle virksomhedskarakteristika, og en tidsspecifik historisk ramme, hvor der skal træffes valg, som kan blive afgørende for virksomhedens eksistens. Tilbage står, om der kan peges på elementer og udviklingspotentialer, der kan generaliseres som bærende for Danmarks hovedsageligt små og mellemstore virksomheder, når de som LM skal vokse ud over rammerne og opnå global succes.³ Og om der i LM udviklingen har været helt enestående træk, der er tids- og personbetinget.

Det er her ikke hensigten at sammenligne med andre virksomheder i Danmark, langt mindre sammenligne på globalt plan. Men derimod er der forsøgt blotlagt en virksomhed så detaljeret, som det foreliggende kildemateriale muliggør. Og få udviklingens komponenter lagt i en ramme, hvor der så forhåbentlig vil vise sig mulighed for konkluderende karakteristikker.

Virksomheden startede i Lunderskov med to lokale snedkere, som begge kan regnes som stiftere af det, der som LM Glasfiber blev til LM Wind Power i 2001⁴, og som i 2017 er opkøbt af General Electric for 11,2 mia. kr.⁵ Det er Ejnar Anholm Lorentzen, født 1914 i Janderup vest for Varde, udlært som snedker i Gredstedbro. Og Aage Hilmar Skouboe, født 1918 i Sneum syd for Varde (nu Tømmerby), udlært som snedker i Skads.

De to snedkere kan muligvis godt have kendt hinanden fra denne del af Vestjylland, hvor der er en afstand på mellem 30 og 40 km, afhængigt af ruten, mellem de to byer. Med afstanden og datidens transportmuligheder er det dog mindre sandsynligt, også selv om de begge er blevet uddannet inden for snedkerhåndværket. Men de har konstaterbart været nært forbundet personligt og som samarbejdspartnere fra begyndelsen af 1940'erne i Lunderskov.

² Formentlig kun siden 1941, iflg. 60 års fødselsdagsartikel i Folkebladet Sydjylland 31.10.74.

³ D.v.s. [virksomheder med op til 249 ansatte](#).

⁴ Salget kan ses i en lille notits i Jyllands Posten 28. marts 2001.

⁵ LM Wind Power har i dag over 6.500 ansatte i otte lande: USA, Canada, Kina, Indien, Brasilien, Spanien, Polen og Danmark. [DR Nyheder](#). Købt af General Electric for 11,2 mia. kr. iflg. [Ingeniøren](#) 11. okt. 2016.

De har formentlig lært hinanden at kende ved en samtidig ansættelse hos snedkermester Roldsgaard, Storegade 19 i Lunderskov. Og de forblev livslangt venner og samarbejdspartnere i det, der i 1941 blev stiftet af Ejnar Lorentzen som *Lunderskov Møbelfabrik, LM*, indtil Lorentzen i 1977 afhændede sin halvdel af aktierne i det LM Glasfiber, som Skouboe i 1965 fik medejerskab af, først som I/S, fra 1972 som A/S.

Sammen skabte de to snedkere i Lunderskov en udviklingsorienteret virksomhed, der har nået et betydeligt og internationalt format, som for firmaet ikke mindst er slået fast med General Electric's opkøb fra 2017. Virksomheden er nu placeret i en globaliseret sammenhæng, hvor tilhøret til den lille stationsby næsten er kappet.

Springet frem mod en status som global aktør skete først og fremmest under Aage Skouboes søn, Flemming Skouboe som direktør fra 1979 og enejer siden 1988.

Hele udviklingen er foregået med en passende kombination af håndværksmæssig dygtighed, opfindsomhed, et godt blik for udviklingspotentialer og med de rigtige beslutninger i situationer, hvor det ikke har været så let som i bagklogskabens klare lys. Skal man fordele komponenterne i den virksomhedsmæssige succes på de involverede, kan man måske sige, at Aage Skouboe var den opfindsomme og pertentlige håndværker, som startede i en god, velfungerende kombination med Ejnar Lorentzen som den mere forretningsmæssige del af samarbejdet. Med opsplittningen af LM og Lorentzens salg af aktieandele blev det efterfølgende Aage Skouboes søn, Flemming Skouboe, der forretningsmæssigt bragte firmaet ind i den industrielle sværvægtsklasse. Men i en klar videreførelse fra det gode håndværk, som var skabt af faderen, Lorentzen og en lang række medarbejdere, som mere anonymt også har været bærende for succesen.

De store spring for LM har været inddragelsen af *glasfiber som produktionsmateriale*, og efterfølgende valget af et produkt til den alternative energi, *vindmøllevinger*, da energikriserne ramte Danmark i 1970'erne i to omgange, i 1973-74 og i 1978-79.

De to energikriser lagde rammerne for Danmarks økonomi fra 1970'erne og 1980'erne igennem. Med stagflation, et økonomisk set indtil da uhørt begreb, med stigende priser og inflation samt et betalingsbalanceunderskud, der afspejlede konsekvenserne af energikriserne. Et problem, der især ramte Danmark i en tid, hvor der endnu ikke var igangsat olieproduktion i Nordsøen. Endelig var stagnationsdelen en vedvarende, høj arbejdsløshed som et resultat af især de med energikrisen forbundne olieprisstigninger, og hermed stigende produktionsomkostninger.

Det var her et godt valg blandt de afstukne muligheder, der fik LM Glasfiber til at neddrogle produktionen af lystbåde og gå over til produktionen af vindmøllevinger. Den rigtige beslutning i den rigtige situation med et måske heldigt valg blandt de langsigtede muligheder. Den gang var det ikke så indlysende, at den alternative energi skulle overtage så store dele af energiforsyningen, som vi i dag ved, den har.

Eller som Storm P. skulle have sagt det: *"Det er vanskeligt at spå, især om fremtiden."*

Kildematerialet til firmahistorien er både noget sparsomt og på sin vis ganske udmærket. Der er skrevet ganske lidt om hovedtrækkene i virksomhedshistorien ud fra det begrænsede kildemateriale, d.v.s. uden adgang til virksomhedsarkiver. Også sidstnævnte, sekundære

fremstillinger benyttes⁶ her sammen med det arkivmateriale, det har været muligt at fremskaffe.

Der er inddraget beretninger fra nulevende, virksomhedstilknyttede personer, som på centrale punkter har haft et godt indblik i virksomhedernes udvikling og problemer. Det er helt afgørende for den ønskede validitet i fremstillingen.

I karakteristikken af den virksomhedsmæssige ledelse er benyttet karakteristikker fra virksomhedstilknyttede personer, herunder de to sønner af grundlæggerne. Disse karakteristikker kan kun benyttes autoritativt sammenholdt med andet virksomhedsspecifikt materiale. Det historiske virksomhedsmateriale, hvoraf noget er offentligt tilgængeligt, gennemses og registreres i det omfang, der bliver givet adgang⁷. Her skal virksomhedsspecifikke detaljer afdækkes.

Det har ikke været muligt at få alle fagforeningstilknyttede medarbejdere til at udtale sig omkring konfliktsituationer i især LM Glasfiber. Her har det været nødvendigt at få mundtlige informationer fra medarbejdere ”på gulvet”, som så har kunnet sammenholdes med de indhentede ledelsessynspunkter.⁸

Desuden er samtidige avisannonceringer og -artikler benyttet. Dagens aviser kan ofte i deres beskrivelse af virkeligheden være forbavsende tendentiøse og selektive i deres fremstilling, såmænd også upræcise og fejlagtige. Men avismaterialet kan alligevel ofte være en god hjælp, især som ledetråd til ting, der så skal undersøges nærmere.

Starten som møbelfabrik, personer og udviklingsperspektiver i LM

LM er forkortelsen for *Lunderskov Møbelfabrik*, der blev grundlagt i 1941 af Ejnar A. Lorentzen⁹. Senere kom den fire år yngre Aage H. Skouboe til. I første omgang skulle der produceres træmøbler.

Aage H. Skouboe er under besættelsen som modstandsmand registreret i [Modstandsdata-basen](#) som snedkersvend, hvad han så i princippet må have været indtil 1945, som er slutåret for de registrerede i Modstandsdata-basen.

⁶ Især brugbar er Jensen, I. K. (2014). Mænd i modvind, afsnittet om LM Glasfiber.

⁷ Desværre har det ikke været muligt at få adgang til de virksomhedsarkiver, som LM Wind Power, nu General Electric råder over. Der har været rettet henvendelse i flere omgange, også med anmodning om at få etableret kontakt med medarbejdere, der har en længere ansættelseshistorie i firmaet. Det kunne måske i en ikke alt for fjern fremtid være en god studenteropgavemulighed at få mere vedholdende kræfter anvendt på at få adgang til dette materiale.

⁸ Fra direktør i LM Glasfiber siden 1979, ejer siden 1988, Flemming Skouboe, og fra Aksel Skovgaard, direktør siden 1987, siden også medlem af og formand for LM Glasfibers a/s bestyrelse.

⁹ Det fremgår f. eks. af en fødselsdagsartikel i Folkebladet Sydjylland 31.10.1974 i anledning af E. A. Lorentzens 60 års fødselsdag. Det fremgår også heraf, at Lorentzen i 1937 kom til Lunderskov som bestyrer i snedkermester Roldsgaards møbel- og snedkerforretning. I folketællingsmaterialet for 1940 anføres Ejnar Anholm Lorentzen som snedkersvend, født i 1914. Han bliver gift i Jernved Kirke 3. oktober 1942, og her tituleres han snedkermester. Ejnar A. Lorentzen må således være blevet snedkermester mellem folketællingen i 1940 og ægteskabet i okt. 1942. Det bekræfter fødselsdagsartiklens oplysning om, at det var i 1941, der blev startet virksomhed i lokaler bag hotellet.

Aage Hilmar Skouboe er iflg. kirkebøgerne (Andst og Skanderup Sogn) i november 1947 ugift snedkermester, født i Sneum Sogn (Tømmerby), Ribe Amt 26. juni 1918, gift i Andst Kirke 6. dec. 1947.

Også i kirkebogen i 1949 anføres Aage H. Skouboe som snedkermester ved sønnen, Flemming Skouboes fødsel og dåb. Her optræder E. Lorentzen og hustru som faddere til Flemming Skouboe. Ved barnedåb for Ejnar Lorentzens første søn, Erik Lorentzen 27. febr. 1944, var Aage Skouboe, tituleret som snedkersvend, fadder sammen med en anden snedkersvend.¹⁰

Titulært må det således anses for godtgjort, at Aage Skouboe mellem 1945 og 1947 har fået en funktion, der gjorde, at han officielt er blevet anført som snedkermester. Det har ydermere været Ejnar A. Lorentzen, der en gang i 1941 - efter en ansættelse som bestyrer siden 1937 hos snedkermester Roldsgaard i Lunderskov - har startet produktionen af træmøbler i de lejede lokaler bag hotellet, hvorefter Aage Skouboe nok er blevet inddraget som en slags kompagnon eller ”driftsleder”, vel senest i 1947, hvor han har betegnelsen snedkermester. Men allerede i 1944 personligt nært tilknyttet Ejnar Lorentzen, som det fremgår af de to familiers gensidige brug af hinanden som faddere for de førstefødte.¹¹

Sammenfattende var Ejnar Lorentzen ved starten af LM i 1941 ejer. Medens Aage Skouboe givet har været ansat fra start, senest fra 1947 som en uformel ”driftsleder”,¹² indtil han i 1965 blev medejer sammen med Lorentzen i det den gang etablerede LM Glasfiber I/S.

Den væsentlige og fremadrettede virksomhedsudvikling kom til at foregå i *glasfiberafdelingen*, som Aage Skouboe hele tiden har stået for, nu også som formel medejer fra 1965. Og med E. Lorentzen ude af billedet i 1977, da han her solgte sin 50 % aktieandel i LM Glasfiber.

Der skete så fra slutningen af 1970’erne en videre *transformation fra et mindre firma, drevet efter håndværksmæssige principper, til et industrielt kompleks i globalt format*, som firmaet var ved salget til LM Wind Power i 2001, og som det ikke mindst er blevet ved at blive opkøbt af det multinationale General Electric.

Der har her været nogle overgangsproblemer, som ikke mindst udspillede sig i tiden, hvor både Aage Skouboe og sønnen, Flemming Skouboe drev firmaet sammen. Indtil Flemming Skouboe i 1988 købte sin fars aktieandel og blev enejer.

Transformationen fra et traditionelt håndværkspræget firma til et rationelt drevet, industrielt kompleks skete i et spændingsfelt, hvor far og søn stod med et ben hver sit sted.

Man kan muligvis karakterisere det som en generationskonflikt. Men så også en konflikt, hvor generationen, der skulle give stafetten videre, Aage Skouboe helt tydeligt stod for resultater på et andet felt, end det, som sønnen, Flemming Skouboe kom til at efterlade sig. Det var et spring væk fra den nære kontakt mellem medarbejderne og en håndværker med

¹⁰ Se [appendiks 6](#), uddrag af kirkebøger.

¹¹ Se [appendiks 6](#).. Og her specifikt omkring [dannelsen af LM](#). Flemming Skouboe angiver, at faderen først blev medejer i 1965, ved byggeriet af LM Glasfiber på Rolles Møllevej, og at faderen indtil da var ansat som en slags driftsleder. Dette kan så meget vel have medført betegnelsen snedkermester i kirkebogen allerede i 1947.

Oplysningen om det reelle medejerskab i 1965 bekræftes af oplysninger fra Erik Lorentzen.

¹² Udtrykket er Flemming Skouboes. Medejerskabet i 1965 er også oplyst af Flemming Skouboe, bekræftet af Erik Lorentzen.

den snilde og akkurate, der skulle til for at kunne se nye tekniske muligheder i glasfibern materialet, og få det udformet, så den håndværksmæssige kvalitet var i orden.¹³ Samarbejdet og kontakten ”på gulvet” var her vigtig, og den blev i udpræget grad sat i højsædet af Aage Skouboe.¹⁴

Her over for stod sønnen, næste generation, som kom ind på ledelsesplan i en økonomisk trængt tid, med problemer på markedet for den daværende bådproduktion som et resultat af 1970’ernes økonomiske kriser og problemer med at få afsat en bådproduktion i det omfang, den var gearet til den gang.

Det krævede ledelsesmæssig og økonomisk omstilling, som det var vanskeligt at nå til enighed om, generationerne imellem. At det lykkedes, og at resultatet blev en så iagttagelig succes skyldes et samspil af mange faktorer. Det iagttagelige resultat er transformationen af LM Glasfiber i efterspillet fra problemerne i bådproduktionen fra o. 1978 til den massive succes på møllevingemarkedet, der var en realitet o. 1990.

Overordnet om egen rolle i LM frem til salget i 2001 siger Flemming Skouboe: ” Set i bakspejlet havde en række tilfældigheder og en god portion held ført til, at det var muligt for mig at afhænde LM på fornuftig vis. Tilfældigheder, der kunne opstå helt uforskyldt og blot skulle udnyttes fornuftigt - og held, der til gengæld løbende skulle opsøges.”¹⁵ Kort og rammende dækker denne beskrivelse ganske godt overgangsfasen med møllevingerne, som det vil fremgå i [afsnittet herom](#).¹⁶

Kronen på værket var således for længst kommet ud over det håndværksmæssige, i virkeligheden også det driftsmæssige i et større firma. De finansielle transaktioner kunne og skulle på dette stadium spille den helt afgørende rolle.

¹³ Hermed selvfølgelig ikke sagt, at Flemming Skouboe ikke havde kontakt til gulvet og medarbejderne. Men nok med en mere administrativ holdning til virksomhed og drift, end faderen havde haft.

¹⁴ Der er her helt enslydende udsagn, der bekræfter dette. Både fra ledelsesrepræsentanter, folk ”fra gulvet” og kolleger, samarbejdspartnere.

¹⁵ Flemming Skouboe.

¹⁶ Se evt. også mere generelt omkring [vindmøller](#).

LM stifterne

Postkort med motiv af Posthuset fra 1898 ved siden af hotellet. Kortets datering er 21.10.1908, hvor det er sendt fra Lunderskov. Det kunne være det af Lorentzen fra 1941 lejede lokale i hotellets baggård, der skimtes bag posthuset.

Før LM's egentlige produktionshistorie kan det være på sin plads med en karakteristik af de to samarbejdspartnere, [Ejnar A. Lorentzen](#) og [Aage H. Skouboe](#). Først formuleret af Skouboes søn, Flemming Skouboe: ” Forholdet mellem min far og Lorentzen var ret enestående. De

Ejnar Lorentzen og hustru i 1963.

Og foto af Storegade 19 i Lunderskov, hvor Roldsgaard havde møbeludsalg og snedkeri. Det ældste foto, dateret af Lokalarkivet til 1910 viser snedkerværkstedet bag ved bygningen ud til Storegade. Næste foto er dateret af lokalarkivet til 1930 / 60. I dag er huset uigenkendeligt som Nærbutikken m.v.

Fra Lokalarkivet foto fra o. 1940 - [Svend Glindfeldt](#) og Ejnar Lorentzen, begge snedkersvende hos Roldsgaard. Svend Aa. Glindfeldt fulgte med Ejnar Lorentzen fra Roldsgaard til [baggården til hotellet](#) i 1941. Senere, muligvis samtidigt fulgte også Aage Skouboe efter til det nystartede firma.

havde jo været i lære sammen¹⁷, men havde også sammen skabt LM Glasfiber, som Lorentzen først solgte sin halvdel af i januar 1977¹⁸. Lorentzen var forretningsmanden og min far ham med idéerne og designevnerne. Der var aldrig et ondt ord imellem dem, og andre skulle ikke stille spørgsmål ved, hvad de indbyrdes havde aftalt.”

Denne karakteristik bekræftes af Lorentzens søn, Erik Lorentzen med tilføjelsen, at de to partnere og venner altid betragtede hinanden som ligemænd, også selv om det i starten var Lorentzen, der stod som den formelle ejer af LM. Det økonomiske interesserede ikke Aage Skouboe, hvorimod udvikling og innovation var hans interessefelt og stærke side. Godt suppleret af Ejnar Lorentzen, der så skulle - og kunne - tage sig af det forretningsmæssige.

Hertil kommer så Aage Skouboes søn, *Flemming Skouboe*, født 5. januar 1949 som den ældste af Aage Skouboes og Anna Kristina Skouboes (født Fjordwalt) 5 børn. Flemming Skouboe blev den, der som først direktør og siden ejer omlagde LM til en industriel profil. Han tog realeksamen fra Lunderskov Skole i 1966, og han var fra januar 1967 i kontorlære hos byens ostegrosserer, Peter Michaelsen A/S, hvor Johan og hans yngre bror Niels Ove Michaelsen var direktører og ejere. Familierne Skouboe og Michaelsen kendte hinanden fra besættelsestiden hvor Aage Skouboe var blevet ansat hos Roldsgaard. Herom siger Flemming Skouboe, at hans mor var i huset hos ostegrosserer Peter og Margrethe Michaelsen den sidste del af krigen, hvor hans forældre lærte hinanden at kende. ”Tag ham Skouboe, havde den gamle grosserer sagt til min mor, han er en ordentlig mand”. Forældrene blev gift i Andst Kirke i 1947, og Flemming Skouboe er registreret født i Lunderskov, Nørregade 19 i 1949.¹⁹

Ud over realeksamen og en kontoruddannelse inden for ostebranchen, tog Flemming Skouboe senere en Højere Handelseksamen og yderligere 3 år i London på en købmandsskole, før han vendte hjem og gik ind i faderens firma. I første omgang for at betale den gæld af, som han var kommet i ved at låne penge af faderen, som han, Aage Skouboe uden videre havde givet ham efter de magre år i England. Hvis Flemming Skouboe havde forestillet sig, at det var en gave, så tog han fejl, han skulle arbejde pengene af i LM Glasfiber.²⁰ Og det blev først i formafdelingen, hvor der blev arbejdet med produktion af glasfiberremnerne. Dette arbejde brød Flemming Skouboe sig ikke om, eller - som han formulerede det - han ”duede” ikke til det. Langt bedre gik det i administrationen, hvor han fandt arbejdet ”spændende”.

Flemming Skouboe blev således ikke uddannet som håndværker. Det kan der jo være mange grunde til, men det har nok medvirket til, at hans perspektiv i firmaet har været anderledes end den håndværksuddannede fars. Men det er så også vigtigt at bemærke, at han har været rundt i firmaet, også de dele, hvor det praktiske arbejde blev gjort.

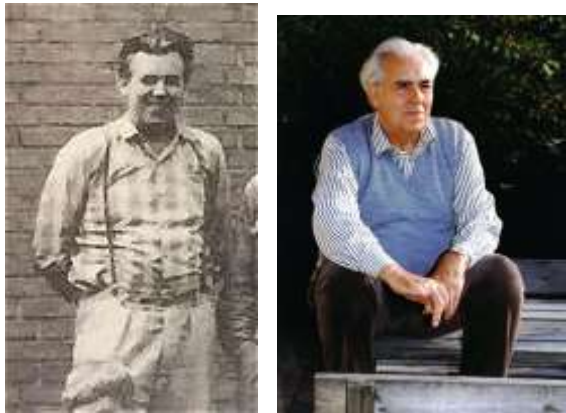
¹⁷ Var i lære i henholdsvis Gredstedbro og Skads, også forskudt med aldersforskellen.

¹⁸ Til Tranerg Holding A/S, Folkebladet Sydjylland 26.01.77.

¹⁹ Oplysninger fra Flemming Skouboe og kirkebøger, Skanderup Kirke.

²⁰ Oplysninger fra interview med Flemming Skouboe i Kolding Folkeblad 27.05.95. Ingen træer vokser ind i himlen.

Møbelfabrikken

	Et børnemøbel, indkøbt lokalt fra LM i 1950-54.²¹ Konstruktør, idemand - til stort set alt fra LM - var Aage Skouboe.
---	---

Møbelfabrikken startede i et *lokale i baggården til Hotel Lunderskov*.²²

Initiativtager var Ejnar Lorentzen, som medbragte fra [Roldsgaard Møbler](#), Storegade 19 i Lunderskov - hvor de bl.a. havde produceret ligkister - Svend Aa. Glindfeldt og senere Aage Skouboe, som blev førstemand. Svend Glindfeldt var som Aage Skouboe aktiv i modstandsbevægelsen. Efter besættelsen ophørte han med at arbejde i det nystartede firma.²³

I besættelsestiden skulle der have været gemt våben til modstandsbevægelsen på loftet af de benyttede produktionslokaler i baggården til hotellet iflg. Ejnar Lorentzens søn.²⁴ Det giver god mening, når vi ved, at Aage Skouboe var aktiv i modstandsbevægelsen, måske registreret bl.a. af denne grund.²⁵

I den første tid havde LM succes med produktion af sofaborde med bemalede kakler nedlagt, som Selma Roldsgaard malede iflg. Flemming Skouboe. På denne tid producerede man også små boghylder.

²¹ Indlagt på en [lokal Facebookside](#). Fra omkring 1950-54 iflg. oplysninger herfra.

²² Eller Lunderskov Missionshotel, som det hed indtil 1943.

²³ Ejnar Lorentzen og Aage Skouboe er født i henholdsvis 1914 og 1918. Se <https://arkiv.dk/vis/2557096> og <https://arkiv.dk/vis/2560091>. I 1940 folketællingsmaterialet er Lorentzen anført som snedkersvend hos møbelhandler Roldsgaard, Storegade 19. [Herfra](#) er Lorentzen fotograferet sammen med den unge (20 år i 1940) snedkersvend [Svend Aage Glindfeldt](#), der i løbet af besættelsen blev involveret i modstandsbevægelsen. I Modstandsdata-basen er [Aage Hilmar Skouboe](#) som aktiv i modstandsbevægelsen også tituleret som snedkersvend. Iflg. Folkebladet Sydjylland 31.10.1974 er Lorentzen udlært i Gredstedbro, Skouboe (nogle år senere) i Skads iflg. Flemming Skouboe. Men begge udlært som snedkere henholdsvis nordøst og sydøst for Esbjerg. Hvis ikke andet er anført, er oplysninger givet af Flemming Skouboe.

²⁴ Oplysninger fra Erik Lorentzen.

²⁵ Der er intet grundlag for at gætte på, hvorfor Skouboe, ikke Lorentzen var med i modstandsbevægelsen. Men måske fordi Lorentzen netop havde stiftet familie, det havde Skouboe endnu ikke. Det kan om Aage Skouboe i [Modstandsdata-basen](#) konstateres, at han, som de fleste, var med i en militærgruppe. Ellers intet om lokale aktiviteter.

Fra 1949 startede en produktion af små børnemøbler med hjerteformede stolerygge, som Aage Skouboe oprindeligt lavede til sønnen Flemming. Og her kunne Lorentzen se, at det kunne blive en god forretning. Produktionen af disse børnemøbler fortsatte de næste 25 år, hvor markedsføringen først og fremmest var, at førende fotoforretninger benyttede disse møbler, når børn skulle fotograferes.²⁶

Det fremgår af [Karen Schelde Larsens beretning](#) om læretiden på LM Camping 1966-69, at møbelfabrikkens produktion af børnemøbler stadig foregik 1966-69, men nu fremstillet af Jørgen Jørgensen i Løjt Kirkeby. Bestillingen kunne foregå på LM Camping, der så videreformidlede til Løjt Kirkeby.

Den første fabrik, der blev bygget til afløsning for lokalerne bag Hotel Lunderskov blev opført i *Møllegade*. Denne fabriksbygning skulle være blevet opført mellem 1945 og 1950.²⁷

Den fortsatte udvidelse af LM skete på det til Møllegade nærtliggende Drosselvej en gang i 1960'erne. Glasfiberproduktionen desuden i et frugtlager på Nørregade 9 og i en lejet bygning i Gl. Lunderskov, på den anden side af banen, før glasfiberproduktionen i 1965 blev flyttet til egne bygninger på Rolles Møllevej.²⁸

Som møbelfabrik havde LM også en entreprise med at tætte fiskebassiner af træ, ”når de jernbanevogne, der transporterede levende ørreder fra Lunderskov Station til Sydeuropa, kom tilbage og træbassinerne skulle kalfatres, så de kunne klare nye rystelser ned gennem Europa.”²⁹ Her fik Aage Skouboe så den ide, at denne proces kunne klares med glasfiber, hvilket ikke fik noget heldigt udfald. Det gjorde derimod en ny og bedre ide, ”at bygge hele bassinet af glasfiber i stedet for træ. Og en produktion af fiskebassiner startede muligvis i den lejede stald omme i Gl. Lunderskov på den anden side af banen. En produktion, der siden blev flyttet til et tidligere frugtlager i Nørregade,³⁰ formentlig i 1957, og derfra i 1965 til den nye fabrik på Rolles Møllevej. Og da glasfiberbassinerne egnede sig til at blive transporteret på lastbiler, udkonkurrerede denne form for transport af levende fisk snart jernbanevognene fra Lunderskov Station. Og LM fik udviklet et komplet program - ikke bare af transportbassiner til levende ørreder og ål, men også al mulig andet udstyr til opdræt af fisk.”³¹

²⁶ Oplysninger fra Flemming Skouboe. Iflg. avisomtaler blev selv børnemøblerne periodisk fremstillet i glasfiber.

²⁷ Det har ikke været muligt at komme det nærmere, iflg. Flemming Skouboe i slutningen af 1940'erne.

²⁸ Oplysninger fra Flemming Skouboe. Den lejede stald har formentlig været en gartnergrund o. Gl. Møllegade, men på den anden side af banelegemet. Det mest sandsynlige er, at der på gartnergrunden har været istandsættelse af fiskebassiner, og at den egentlige brug af glasfiber er startet på Nørregade 9 i eller omkring 1957. Nørregade 9 blev senere BP tankstation.

²⁹ Oplysninger fra Flemming Skouboe.

³⁰ Dette frugtlager er senest etableret til glasfiberproduktion i 1957, da en ansat, [Kristian Bøge](#) her startede som arbejdsmand i glasfiberproduktionen, senere ansat som værkfører på Rolles Møllevej. Mundtlig information fra KB. Tidsperspektivet må være, at den lejede stald i Gl. Lunderskov har fungeret 1952-53, fra starten af brug af glasfiber, indtil 1957, hvor produktionen blev flyttet til Nørregade.

³¹ Oplysninger fra Flemming Skouboe.

Glasfiber og firmaopsplitning

Produktionen af udstyr til fiskebassiner må således have startet arbejdet med glasfiber i LM.

Det skulle iflg. sekundærlitteraturen have været omkring 1952-1953, fabrikken begyndte at arbejde med dette materiale, som så har været forløberen til, at man begyndte at producere campingvogne, både og senere møllevinger af samme materiale. Så tidligt startede brugen af glasfiber dog ikke iflg. Flemming Skouboe, som født i 1949 mener at kunne huske ibrugtagningen af glasfiber i LM's produktion. Der er ikke yderligere informationer herom i de samtidige aviser, som ganske vist i tiden omkring Korea-krigen, d.v.s. samtidigt med 1952-53, som er nævnt i sekundærlitteraturen, skrev en del om brugen af glasfiber, men først og fremmest om brug af "skudsikre veste" for de amerikanske soldater i krigen.³² På den anden side ligger det helt fast, at det var i 1955, produktionen af campingvogne i glasfiber blev startet.³³ 1953 er nok ikke et helt usandsynligt år for ibrugtagningen af glasfiber i LM's produktion. Og her så med fiskebassiner i glasfiber.

I en avisartikel fra 1967³⁴ om LM's dambrugsartikler nævnes det af "salgschef Tage Knudsen", at LM for 8 år siden, d.v.s. i 1959 stadig lavede fiskebassiner i træ, og at glasfiberproduktionen af varer til dambrug m.v. først omkring dette tidspunkt for alvor tog fart, produktion af fiskedamme først for 6 år siden, d.v.s. i 1961. Al usikkerhed taget i betragtning kan det m.h.t. glasfiberproduktionen slås fast, at campingvogne startede man med at lave i glasfiber i 1955, at man startede med at arbejde med glasfiber på gartnergrunden i Gl. Lunderskov før Nørregade i 1957. Dambrugsartikler i glasfiber må, uanset avisartiklen fra 1967, være startet før 1955 i Gl. Lunderskov, formentlig i 1953.

I 1953 blev Lunderskov Møbelfabrik iflg. sekundærlitteraturen splittet op i 2 virksomhedsdele,

1. LM Camping med Ejnar Lorentzen som direktør og den formelle ejer af begge virksomheder,
2. LM Glasfiber³⁵ med Aage Skouboe som driftsleder.

Det fremgår af Kraks Vejviser for henholdsvis 1952 og 1953, at kun LM Camping i løbet af 1953 er registreret som virksomhed, og med E. Lorentzen som indehaver. Der er her intet om LM Glasfiber.³⁶

Ejerforholdet i de to i 1953 muligvis opsplittede firmaer kendes der intet til, men LM Glasfiber I/S blev først dannet i 1965, hvor Skouboe også først på dette tidspunkt gik fra at have været driftsleder til at blive egentlig medejer. Aage Skouboe havde her 49 % og Ejnar

³² F. eks. Holstebro Dagblad, 2. dec. 1952. Frederiksborg Amts Avis 07. maj 1951 omtaler plastik, forstærket med glasfiber.

³³ Jyllands Posten 8. okt. 1955. Bekræftes i Folkebladet Sydjylland 31. okt. 1974, fødselsdagsartikel for E. Lorentzen.

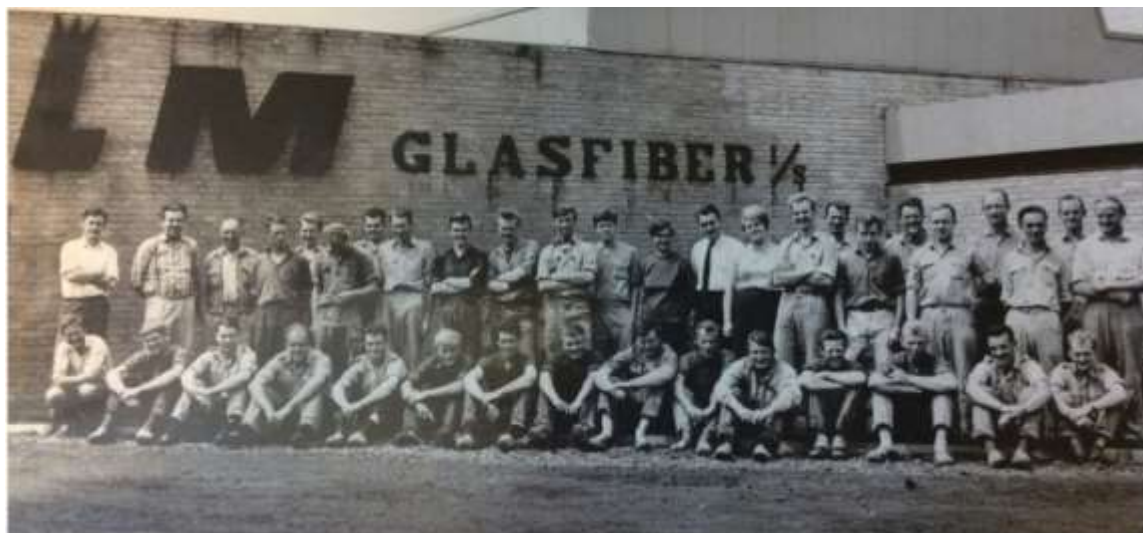
³⁴ Folkebladet Sydjylland 30. maj.1963

³⁵ Glasfiber i egentlig industriel produktion startede i 1935 med dannelsen af Owens-Corning Fiberglass Company. Selskabet blev børsnoteret i 1952. Den europæiske afdeling blev etableret i 1965. Selv om kendskabet til glasfiber ikke er af så ny dato, har det været ganske fremsynet allerede i 1953 at indlede brug af dette materiale. Flemming Skouboe siger herom: " På et tidspunkt var der i det forløb kommet en handelsrejsende forbi med et nyt materiale kaldet glasfiberarmeret polyester, og min far fik den idé, at materialet kunne anvendes til at tætné fiskebassiner med i stedet for værk og beg."

³⁶ [Kraks Vejviser 1953](#). Også i [Kraks Vejviser 1961](#) er Lorentzen registreret som virksomhedsejer.

Lorentzen 51 % af virksomheden. Først med omdannelsen til aktieselskab i 1972 delte Lorentzen og Skouboe aktiekapitalen ligeligt.³⁷

Dette bekræftes også af Ejnar Lorentzens søn, Erik Lorentzen, som anfører, at de to partnere altid betragtede hinanden som ligemænd, ”dog var det far, som stod i papirerne som den reelle ejer. Den side af sagen interesserede nemlig overhovedet ikke Aage. Da selskabet LM Glasfiber blev stiftet, syntes min far dog ikke, at det fortsat skulle være et uformelt ejerskab”, og Aage Skouboe blev ved stiftelsen af LM Glasfiber I/S medejer.³⁸

LM Glasfiber I/S, foto fra før 1972, hvor firmaet blev et A/S. Yderst t.v. stående som nr. 2 og 3 Aage Skouboe og Sigfred Kiel. Siddende som nr. 3 foran Sigfred Kiel Kristian Bøge. Og stående som nr. 5 fra højre Peder Jørgensen, velsagtens Aage Skouboes favoritmedarbejder i udviklingsafdelingen. Nr. 1, stående fra venstre er Palle Mortensen, ingeniør og bådentusiast.

Da Ejnar Lorentzen solgte sin aktieandel i 1977 til Tranberg Holding i Kolding, udgjorde hans aktieandel 50 % af hele firmaet som et resultat af aktieselskabsdelingen i 1972.³⁹

Også ud fra annonceringer ved vi, at LM Glasfiber var et interessentselskab, LM Glasfiber I/S, indtil det i 1972 blev omdannet til et A/S, aktieselskab.

Økonomisk har selskaberne i perioder kørt regulært på pumperne. Herom fortæller Ejnar Lorentzens søn fra situationen i starten af 1960'erne: ”... jeg tror ikke selskabskapitalen har været særlig stor, for de manglede konstant kapital, da virksomhederne jo udviklede sig hurtigere end indtjeningen kunne følge med. Og fars første opgave var hele tiden at finde pengene til udvidelserne ... Jeg husker far sige, at der var vi heldige, (med at få leverancen

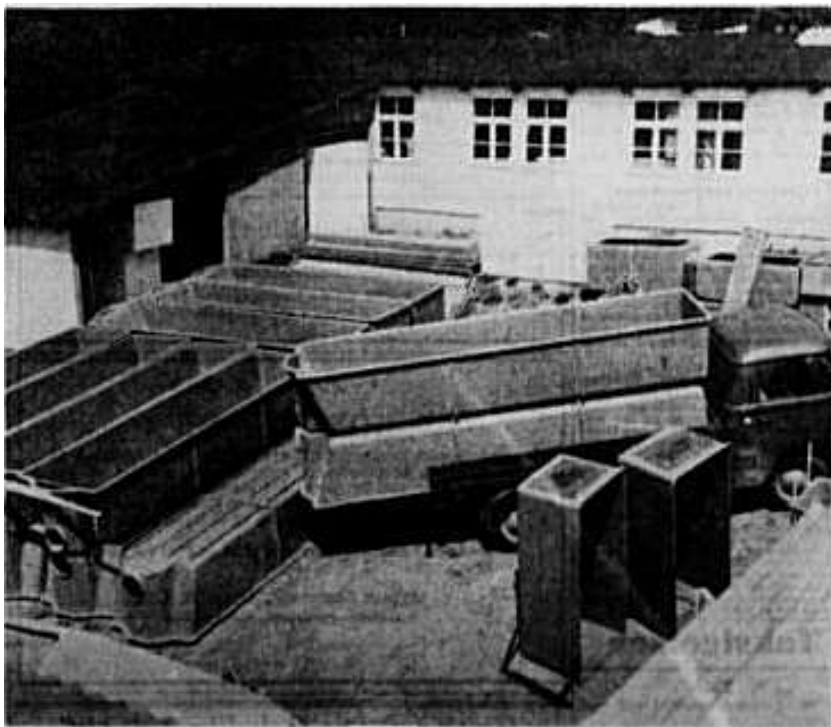
³⁷ Flemming Skouboe: ” I Møllegade blev driftsleder min fars officielle titel, men han blev først medejer i 1965, da glasfiberdelen af LM Camping flyttede til en ny fabrik på Rolles Møllevej - og LM Glasfiber I/S blev stiftet.” I Handelsministeriets ... Anmeldelser til handelsregistre fra 1964, nr. 5 er LM Caravans International I/S v. E. Lorentzen & Co., hvilket kunne tyde på, at en mere formaliseret ejer struktur var på vej i LM, så endeligt realiseret i 1965.

³⁸ Oplysninger fra Erik Lorentzen. Delingen 51-49 % mellem Lorentzen og Skouboe er oplyst af Flemming Skouboe.

³⁹ Iflg. oplysninger fra Flemming Skouboe.

betalt straks),⁴⁰ for de havde virkeligt ikke penge til lønninger til næste lønudbetaling. Og sådan var det ofte. [Jørgen Christiansen](#) som havde kontor i stueetagen i bygningen på Møllegade, råbte ofte til min far når der var en lønudbetaling om hjørnet, at nu lukkede han altså op for vinduet, så de stegte duer kunne flyve ind. Og de kom altid. Helt vildt, når jeg sådan tænker tilbage på det.”

Vi har her også en illustration af den håndværksmæssigt baserede virksomhed uden egentlig strategisk og økonomisk planlægning. Under alle omstændigheder har det økonomiske lidt ligget på tilfældighedernes overdrev, ”de stegte duer”, der helst skulle komme flyvende og - som det følgende viser - manglende blik for, at egen produktion af campingvogne kunne blive udkonkurreret af en billigere import, som man oven i købet selv stod for. Og det var vel at mærke Ejnar Lorentzen, den mest forretningsorienterede, der stod for dette aspekt i makkerparrets samarbejde, som disponerede, måske som en god håndværker, men vel ikke efter egentligt bogholderimæssige principper.

Fiskedamme produceret på LM i 1963. Det er damme til klækning og opdræt iflg. avisartiklen.

Produktionsstedet er LM Camping iflg. Jyske Tidende 26.07.1963.

Arbejdsdelingen i glasfiberproduktionen mellem Møllegade, Nørregade og Gl. Lunderskov på dette tidspunkt, før den egentlige udskillelse med glasfiberfabrikken på Rolles Møllevej, er usikker.

Sideløbende med den produktion af campingvogne, som Lorentzen stod for, og som fra 1955 også skete i glasfiber, så stod Skouboe for produktionen af fiskebassiner i glasfiber.

I 1963 kunne det se ud til, at den o. 1961 startede produktion af fiskedamme i glasfiber nu var ved at nå et større format, også til eksportformål.⁴¹ Daværende produktionschef [Jørgen Christiansen](#) oplyser, at der er interesse for disse fiskedamme, også i udlandet. Den i 1963 omtalte produktion blev solgt til et dambrug i Nordjylland og en fiskeeksportør i Esbjerg.

Produktionen af dambrugsudstyr i glasfiber har ligget sideløbende med produktionen af campingvogne i glasfiber fra 1955. Efterhånden har campingvognsproduktionen i løbet af 1960'erne mere og mere fortrængt dambrugsproduktionen.

⁴⁰ Med at få pengene kontant for sen levering af 10 stk. Siesta i begyndelsen af 1960'erne.

⁴¹ Jyske Tidende 26. juli 1963.

Campingvogne

I 1948⁴² begyndte fabrikken at producere campingvogne efter en ide, som Lorentzen og Skouboe fik fra USA.⁴³ Produktionen var i starten med krydsfiner. Fra 1955 blev det LM Glasfiber, der producerede de bunde og sider, som campingvognene bestod af, og leverede disse til LM Camping, der færdiggjorde vognene.⁴⁴

LM i Møllegade med den senere udvidelse på Drosselvej. Privat foto.

Disse campingvogne skulle have været i en meget høj kvalitet. Folk med indsigt heri hævder, at det var tydeligt at der stod håndværkere fra møbelfabrikationen bag. At denne kvalitet så gjorde firmaet sårbart i konkurrencen med de billigere, især engelske vogne, er en anden sag.

Historien om ideen til produktionen af Campingvogne på LM lyder således⁴⁵: ”Svend Hansen, som var (ansat på) Jyllands-Posten, havde været i Australien og set, at man derude kunne sætte en beboelig trailer efter en bil, og således som sneglen bevæge sig omkring med huset på ryggen. Svend Hansen havde en ugentlig rubrik, som hed ”Mellem Jyder”, hvortil han fartede Jylland rundt for at finde sjove og interessante historier, og en dag, han var i Lunderskov, kom han mere eller mindre tilfældigt i snak med Lorentzen og Skouboe om det,

⁴² Man kan måske antage, at med igangsætningen af produktionen af campingvogne var den nye fabrik i Møllegade taget i brug som afløser for de lejede lokaler bag hotellet.

⁴³ Se artikel i [Politiken 15. jan. 2015](#) og Folkebladet Sydjylland 31.10.1974, artikel i anledning af Lorentzens 60 års fødselsdag.

⁴⁴ Jyllands Posten 8. okt. 1955. Bekræftes i Folkebladet Sydjylland 31. okt. 1974, fødselsdagsartikel for E. Lorentzen.

⁴⁵ Iflg. Flemming Skouboe som han har hørt historien fortalt.

han havde oplevet i Australien, og enden blev, at de nok mente, at de kunne bygge ham en trailer/campingvogn, som han kunne spænde efter bilen og køre rundt i Jylland med.

Den her afbildede model fra Fyn, indregistreret i 1953 kunne godt være den opklappelige model, Sesam. Vognen er af ”fineste fyrretræ”.

Kilde: Fyens Stiftstidende 12. juli 2008.

Denne LM Campingvogn kunne godt være en af de første i glasfiber. Foto fra 1958.

I 1955 blev den første campingvogn i glasfiber produceret på LM. Det var en Siesta, og det kunne godt have været en model i stil med de herover anførte, hvor modellen t.h. er annonceret som en Siesta 1957.

Som sagt så gjort. Danmarks første campingvogn blev bygget af lister beklædt med lærred og fik en aerodynamisk dråbeform. Og Svend Hansen kom med sin begejstring for projektet - og LM i det hele taget - til at betyde rigtig meget fremadrettet for markedsføringen af et større program af LM-campingvogne.”

Den første, dråbeformede campingvogn fra LM efterfulgtes af en opklappelig model, Sesam, herefter Senior, som var forholdsvis stor.⁴⁶

Ifølge en artikel i Fyens Stiftstidende 12. juli 2008⁴⁷ eksisterer der stadig en LM campingvogn, indregistreret i 1953. Det skulle være en yderst solid vogn med "... et typegodkendt Brenderup kornvognsunderstel, der må bære et ton". Ejeren hentede selv denne model i Lunderskov. Hans beskrivelse ifølge avisen er, at "vognen ... efter hans mening nok (var) møbelfabrikkens første model - sammenklappelig med aluminiumsbeklædning, og træet var af fineste fyrretræssortering, totalvægten på 350 kilogram, og han fik den indregistreret med synsfri sammenkobling mange år senere, omkring 1975. De originale hynder findes fortsat i den." Vognen står ifølge avisen i en lade på Sydfyn.

Først med Siesta modellen blev glasfiberarmeret polyester anvendt som byggemateriale. "Ja, faktisk var der på det tidspunkt ikke tidligere produceret så store emner i glasfiber uden for USA".⁴⁸

Produktionen af campingvognene i glasfiber i stedet for krydsfiner startede i 1955.⁴⁹ I 1959 blev LM Camping fusioneret med henblik på import af Sprite fra England, og blev til *LM Caravans International I/S*, som fremstillede ca. 300 vogne. Ca. 100 blev solgt i Danmark og resten gik til Sverige.⁵⁰ LM Caravan International I/S fortsatte med kontorer i Møllegade, da LM Camping flyttede til Drosselvej.

LM Vogne
Hæsvagn-Safir-62

Denne LM Safir fra 1962 figurerer her foran Lunderskov Møbelfabrik. Og en efterfølger, Safir 1966.

LM Vogne
Hæsvagn-LMSafir-66

⁴⁶ Modellerne er oplyst og beskrevet af Flemming Skouboe. Foto af campingvognen fra Fyn fra 1953 må være Sesam modellen.

⁴⁷ <http://www.fyens.dk/bilbaadcamping/Campingvognen-fra-moebelfabriken/artikel/1030272> . Efter beskrivelse og foto har det nok været en Sesam, se [foto](#).

⁴⁸ Ifølge Flemming Skouboe, som også er kilde til modelnavne og -beskrivelser (Siesta, LM Sport, Safir).

⁴⁹ Jyllands Posten 8. Okt. 1955. Her omtalt som "den første af sin art" i verden, d.v.s. lavet af glasfiber.

⁵⁰ LM-Veterancamping.dk og [hjemmeside for InterCamp A/S](http://hjemmeside.forIntercampA/S). Begge hjemmesiders oplysninger er justeret og korrigeret ud fra oplysninger fra Erik Lorentzen og Flemming Skouboe.

Privat foto af LM Camping, hvor Sprite er blevet en del med fusionen til LM Caravans International I/S i 1959.

I 1959 begyndte LM for at klare efterspørgslen at importere engelske "Sprite" campingvogne - som var meget billigere og lettere end de danskproducerede. Det gjorde det muligt for familier med mindre biler at trække disse, d.v.s. et større og bredere publikum.⁵¹ Med modellerne Sprite, Eccles, Europe, Fairholme og Wilk (fra Tyskland) fik firmaet en meget stor markedsandel i Danmark (ca. 50 %)⁵².

Efter Siesta kom LM Sport, og så Safir, der blev den sidste i rækken af glasfibercampingvogne fra LM.

Da Lorentzen og Skouboe ikke kunne engelsk, blev der ansat en sælger, [Jørgen Christiansen](#), der kunne. "Og det blev lynhurtigt en kæmpe succes, ... han var en glimrende ... sælger, og denne del af virksomheden voksede eksplosivt ... Samtidig blev også Obi Teltfabrik i Odense opkøbt af virksomheden ... Omsætningsmæssigt var det kæmpestort, og (der blev) tjent masser af penge."⁵³

Noget af caravanproduktionen flyttede fra Møllegade til Drosselvej i denne periode, hvor Caravans International forblev i Møllegade med Jørgen Christiansen som direktør. Samarbejdet med LM Glasfiber, som fra 1965 på Rolles Møllevej var et selvstændigt firma, ledet af Aage Skouboe i ejer fællesskab med Ejnar Lorentzen, betød, at glasfiberleverancen til LM Camping helt uden konkurrence foregik fra LM Glasfiber, hvis underskud de første år netop skulle være blevet finansieret gennem produktionen af campingvogne.⁵⁴

⁵¹ Oplysninger om detaljer i campingvognproduktionen fra Erik Lorentzen. Om de engelske vogne: "Eneste problem var dog at hverken far eller Åge kunne tale to ord engelsk." Se også Folkebladet Sydjylland 31.10.1974.

⁵² Iflg. historiske oplysninger fra [Intercomp A/S](#).

⁵³ Oplysninger fra Erik Lorentzen.

⁵⁴ Iflg. [LMklubben](#), der dog ikke forekommer alt for godt orienteret i øvrigt, når det drejer sig om andet end bådproduktionen.

Modellerne fra ca. 1966 var desuden med termovinduer og forskellige former for luksusudstyr, der nok gjorde, at firmaet udkonkurrerede sig selv ved at importere billige, udenlandske modeller.⁵⁵

I 1971 overtog den engelske koncern CI, Caravans International LM afdelingen, som kom til at hedde Caravans International Danmark A/S. Med de to oliekriser i 1970'erne blev firmaet i 1980 besluttet omdannet til Intercamp A/S som en også i dag eksisterende agenturvirksomhed i campingbranchen.⁵⁶

Campingvogne udstillet i Møllegaard. Privat foto.

LM Safir 1962 t.v. og en LM 900 HP 1963

I 1984 tog LM Camping med E. Lorenzen som direktør en ekstra produktionshal i brug i anledning af en millionordre fra det svenske bådewærft Comtex AB i Göteborg.⁵⁷ Ikke til en genoptaget produktion af campingvogne i glasfiber, men til forarbejdning af træ til

⁵⁵ I Flemming Skouboes beskrivelse: "Vognene var blevet fortrængt af de billigere fra især England, hvilket blev starten til et nyt skud på virksomhedsstammen, nemlig LM Caravans International, som havde Lorentzen som hovedaktionær, samt to fra Odense og min far som mindretalsaktionærer. LMCI var under ledelse af Jørgen Christiansen i en årrække den største importør af campingvogne fra England og Tyskland til Skandinavien."

⁵⁶ Oplysninger fra [Intercamp's historiske oplysninger](#).

⁵⁷ Folkebladet Sydjylland 01.03.84 og Jyllands Posten 31.10.84.

bådproduktion i bl.a. Comtex. Denne produktionsomlægning ligger næsten samtidig med LM Glasfibers start på produktionen af møllevinger. Men i LM Camping slet ikke med samme succes og vækstmuligheder, Lorentzen var på dette tidspunkt også blevet 70. Man hører ikke efterfølgende om denne produktionsomlægning.

Arbejdspladsen LM Camping.

Beskrivelse af dagligdag og administration på en virksomhed forudsætter, at der eksisterer en erindring om virksomheden som arbejdsplads. For LM Camping er her benyttet som kilde en elev på LM Campings kontorafdeling 1966-69, Karen Schelde Larsen og skriftlige oplysninger fra Ejnar Lorentzens søn, Erik Lorentzen, Tidsmæssigt et mindre, men dog ganske centralt nedslag i virksomhedshistorien. Der er tale om erindringer på betragtelig tidsmæssig afstand. Og det er desuden erindringer, der ikke har rod i deltagelse i selve produktionsprocessen.

Fra ansættelsen som elev på LM Camping 1966-69 har Karen Schelde Larsen en temmelig omfattende beskrivelse af forholdene i administrationen, hvor eleven først blev anbragt ved et telefonisk omstillingsbord, bag en luge med udsigt til udstillingen af campingvogne og med henvendelse fra kunder. Bag skranken var der adgang til salgschefens kontor. Desuden havde bogholderen (Børge Hartmann iflg. Karen Schelde Larsen) og Lorentzen kontorer i samme område på nu Drosselvej. Samt en frokoststue for værkstedspersonalet, og et rum til rengøringspersonalet med rengøringsmidler⁵⁸.

Det var kontorelevens job at hente rundstykker hos byens bager, Jacob Nielsen til formiddagskaffen. Formiddagskaffe og rundstykker gav firmaet. Kagerne til eftermiddagskaffen, hentede kontoreleven i middagspausen, og dem skulle personalet selv betale.

Salgsbreve blev skrevet på en stencil, som så duplikeredes til kunderne. Bogholderen tillod ikke slåfejl, lærte kontoreleven!

Det var også kontorelevens opgave at medvirke til uddeling af løn til personalet. Fra læretiden 1966-69 erindrer Karen Schelde Larsen Giovanni Mautone⁵⁹, en dygtig møbelsnedker fra Italien, Olav Christensen i malerværkstedet, William Olsen, Sigvald Jensen, Hans Nielsen, Jacob Frederiksen og Regner Holm i "det store værksted". Og Marie Madsen, som gjorde rent i campingvognene og vist nok også sommetider syede gardiner til dem, Jeppe Olsen, som lavede alt forefaldende arbejde, gjorde bl.a. rent i rabatterne. Rengøringsdamen i bygningerne på Drosselvej var fru Jørgensen. Desuden var der ansat "en

⁵⁸ I Karen Schelde Larsens læretid varetoges rengøringen af "Fru Jørgensen", der også boede i en lejlighed, ejet af Lorentzen, over for dennes privatbolig.

⁵⁹ Iflg. VeteranCamping.dk om Giovanni Mautone, forholdt det sig således, at "træ arbejdet blev i stor udstrækning lavet af en italiensk møbel snedker Giovanni der var helt fantastisk i sit fag. Hans færdigheder blev senere udnyttet i forbindelse med apteringen af de såkaldte LM Glasfiber både, der også udstrålede noget af den samme kvalitet."

ung maler, Ulla”, der skulle vedligeholde bygninger og kontoret. Hun havde desuden også opgaver i Lorentzens sommerhuse, når de skulle males til udlejning.⁶⁰

Hvis de foreliggende oplysninger omkring Giovanni Mautone holder, har der i slutningen af 1960’erne været et samarbejde mellem LM Glasfiber, der producerede bådene i glasfiber og LM Camping, der også betød udveksling af medarbejdere. Måske specielt o. Giovanni Mautone, der havde specielle kvalifikationer m.h.t. træarbejdet i både campingvognene og bådene.

Karen Schelde Larsen har i sine erindringer om læretiden på LM Camping 1966-69 også en beskrivelse omkring salg til kunderne, det mere generelle billede, må man formode: ” Når der blev solgt en campingvogn, blev der først på salgschefens / sælgerens kontor lavet en slutseddel med alle aftaler. De fleste kunder betalte ikke kontant, og så skulle der laves en købekontrakt, med karbonpapir, så vi havde en kopi til os selv, og med renteberegning og serieveksler med afdragene. Det blev min opgave. Jeg havde en tabel til renteberegningen...”

Efter at have arbejdet med kontorarbejde i Kolding i fem år kom Karen Schelde Larsen midlertidigt tilbage til LM Camping. Det må så have været o. 1974. Det hedder her om LM Camping, at ” ... det var nok her, de dårligere tider begyndte,” eksemplificeret med, at sønnen Erik Lorentzen startede egen virksomhed, Kolding Ship Shop.

Hvor 1970’erne blev slutpunktet for campingafdelingens vækst, har starten været præget af succes’en med at bruge glasfiber fra 1955, starten i 1959 med importen af engelske ”Sprite” campingvogne, billigere konkurrenter til de danske kvalitetsprodukter. Det var her, det var værdifuldt med en sælger, der kunne engelsk, [Jørgen Christiansen](#), hvor virksomheden iflg. Erik Lorentzen ... voksede eksplosivt ... Omsætningsmæssigt var det kæmpestort, og (der blev) tjent masser af penge.” Dette lidt i modsætning til situationen, hvor Jørgen Christiansen

⁶⁰ Karen Schelde Larsen i utrykte erindringer om LM Camping 1966-69.

havde sit kontor i Møllegade, før udvidelsen til Drosselvej, hvor han iflg. Erik Lorentzen gav udtryk for, at firmaet o. lønningsdag ofte var i problemer.⁶¹

Med oliekriserne i 1970'erne og konkurrencen fra den billige udenlandske import, blev det som anført i 1980 nødvendigt at omdanne firmaet til Intercamp A/S, som nok må kaldes slutstenen på LM Camping tiden.

⁶¹ Se [Jørgen Christiansen herom](#).

Bådproduktionen

LM reklame fra o. 1970, her fra mysigma.dk

- med logoer:

Bemærk de fine dekorative detaljer. Det er jo også markedsføring!

I 1954 startedes i LM Glasfiber en produktion af speedbåde, som udviklede sig til en produktion af mindre fritidsbåde, damjoller i 1967 og endelig i 1969 produktion af egentlige, større sejlbåde. Starten på denne produktion skete iflg. Flemming Skouboe i et udviklingssamarbejde med Diesella i Kolding.⁶²

Serien kom til at bestå af LM Speed, Surf, Safe og Safety.⁶³

I 1953 kunne man i danske aviser læse om "Baade af Plastic og Glasfiber".⁶⁴ Det blev hurtigt fulgt op på LM, som tidligt i 1950'erne havde fået blik for dette produkts muligheder.

Starten på en større produktion af fritidsbåde var iflg. Flemming Skouboe lidt af en tilfældighed. "Da LM var flyttet til Rolles Møllevej (i 1965) blev en ung maskiningeniør, Palle Mortensen, fra Strandby ved Frederikshavn ansat til at styre produktionen af dambrugsudstyr. Problemet var blot, at Palle Mortensens store lidenskab var *damjoller*, og han havde faktisk selv konstrueret en 21 fods damjolle, som han gik mere op i end at styre produktionen af fiskebassiner." Lorentzen og Skouboe blev så i 1967 (mener Flemming Skouboe⁶⁵) enige om, at man kunne "... bygge *en søens campingvogn*..." Og videre iflg. Flemming Skouboe: "Min far tog derfor den 21 fods damjolle og savede den igennem på langs og på tværs. Forlængede den med 2 fod og gjorde den lidt bredere, hvorpå ham kom en campingvognsindretning ned i båden. Og det blev til den første LM-motorsejler, en LM 23. Det blev også til LM 16, LM 23 Comfort, LM 24, LM 27, LM 28, LM 29, LM 30, LM 32, en serie Mermaid'er og en serie Vitesser."

⁶² Det har kunnet konstateres, at der er en 13' LM båd med en 2-gears Diesella motor fra 1963.

⁶³ Flemming Skouboe.

⁶⁴ F. eks. Korsør Avis 17. febr. 1953.

⁶⁵ Og det bekræftes af de her anvendte, samtidige annonceringer.

LM 23 var starten på en motorsejlerproduktion af anseelig størrelse og med op til 220 mand beskæftiget på fabrikken i Lunderskov. – ”Kan huske at jeg i forbindelse med bygningen af Storebæltsbroen regnede ud, at hvis man lagde alle de LM-både, der var bygget, i forlængelse af hinanden, så kunne de nå tværs over Storebælt - i to spor...”⁶⁶

LM-produktionen af motorsejlbådtyper var i starten primært en produktion af *båds-krog til selvbyggere* - efter ide af en medarbejder, P. Møller Hansen - udvendigt færdige både, hvor køberne selv monterede det af LM Camping leverede træbyggesæt med en nøje byggevejledning. ”Det var især LM 23, LM 24 og LM 27, der blev solgt på den måde.” Herefter var det mest færdigbyggede både, som LM Glasfiber leverede.⁶⁷

”Men fra start leverede LM også glasfiberskrog til andre danske værfter - f.eks. Drage og Knarr til Børresen i Vejle og hele Flipper Scows program af populære sejlbåde, hvilket i 70’erne gjorde LM til Danmarks største bådværft med en produktion af flere hundrede enheder om året.”⁶⁸

Udviklingen i bådproduktionen i glasfiber var således speedbåde, damjoller, der blev videreudviklet til egentlige sejlbåde, også en slags ”*søens campingvogn*”, herunder *selvbyggerkonceptet*.

Fra 1978 har LM Glasfiber i stigende grad været tvunget til at omlægge fra bådproduktionen. I okt. 1982 annonceredes LM28, en den gang relativt dyr båd. Men omlægningen til at producere vinger til vindmøller var i gang. Omkring 1990 havde vingemølleproduktionen stort set fortrængt bådproduktionen, som bådproduktionen i 1960’erne fortrængte campingvognproduktionen.

⁶⁶ [Storebæltsforbindelsen](#) åbnede i 1997-98.

⁶⁷ Her er forholdet LM firmaerne så byttet om, den ekspanderende bådproduktion i LM Glasfiber aftog campingudstyr fra LM Camping, som her stort set havde udkonkurreret sig selv på campingmarkedet. I modsætning til den første tid i LM Glasfiber, hvor underskuddet blev dækket ved leverancer til det ekspanderende LM Camping.

⁶⁸ Flemming Skouboe.

Overgangen til produktion af vindmøllevinger, medarbejderne

En tidligere ansat på LM 1969-70 giver virksomheden et godt skudsmål, både som arbejdsplads og - ikke mindst - Aage Skouboe som leder.⁶⁹ Det hedder om Skouboe, at han var på virksomheden fra start til slut ("kom først, gik sidst hjem"). Han var overalt på virksomheden, men især i udviklingsafdelingen.

Udviklingsafdelingen var for Aage Skouboe det helt naturlige sted. Her kunne han afprøve ideer sammen med medarbejdere, der som han selv dyrkede perfektionisme og

SENSATIONSTILBUD
fra Skandinaviens største yachtforretning

21' DAMJOLLE - EN KVALITETSBÅD TIL JAGT OG FISKERI
Anerkendt af Statens Skibstilsyn

11 med dam LM Strandby	kr. 9.400,-
11 uden dam LM Strandby	kr. 8.700,-
11 med dam i glasfiber med ruder	kr. 1.650,-
11 med glasfiberskrog, 8-16 HK benzin eller dieselmotor	
11 med dam i 16' til	kr. 5.975,-
11 med dam	kr. 5.375,-
11 med skrog, uden dam	kr. 2.480,-
11 med skrog i glasfiber med ruder	kr. 1.300,-

ALLE PRISER ER EXCLUSIV MOMS

DAMJOLLE:
Længde 4,85 m, bredde 1,85 m, dybgang 0,60 m

DAMJOLLE:
Længde 6,40 m, bredde 2,30 m, dybgang 0,60 m

Efter [speedbådene](#) indledtes i 1967 med [Palle Mortensen](#) som konstruktør produktionen af [damjoller](#).

Damjolle, konstrueret i 1967 af Palle Mortensen, annoncering i [Båd-revyen 1972 og 1974](#). Bemærk, at man kunne reducere prisen med 1/3 som selvbygger. Annonce fra o. 1970.

BÅD-revyen 1974

LM 16/17

Pris: 18.872

Konstruktør: Palle Mortensen.
Konstruktionsår: 1967. Værft: LM Glasfiber A/S, Lunderskov. Byggemetode: langskælet.

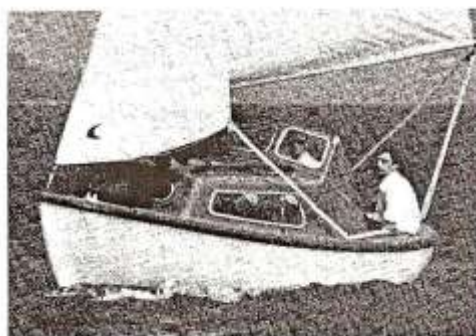
Dimensioner: Længde: 5,00 m, Bredde: 2,00 m, Dybgående: 0,65 m. Vægt: 650 kg.

Byggematerialer: Skrog: glasfiber. Overbygning: sandwich. Afturling: mahogni.

Driftsmuligheder: Motor og sejl. Maksimal motoreffekt: 5-10 hk. Sejlareal: 12,00 m². Standardudstyr incl. i prisen: Hyn-der, ræst, sejl komplet.

Pris: Uden sejl og motor: 18.872 kroner. Med sejl: 23.066 kroner. Bemærkninger: Fåa som selvbyggerbåd for 12.834 kroner. Leveres også som motorbåd og damjolle (leveringstid: 2-4 måneder).

Sølg: LM Glasfiber A/S, 8690 Lunderskov. Tlf. (05) 58 51 22.

Dansk jolle af den rundbundede type og derfor meget sødygtig. Det er en jolle med gode sejlsal, hvilket især skyldes fabrikkens fremstød for selvbyggere.

håndværksmæssig kunnen. Et samspil, hvor nye ideer kunne afprøves uden at spørge, chefen var der jo selv, sammen med i princippet ufaglærte, men med en selv lært håndværksmæssig

⁶⁹ Carl-Martin Nielsen på [Facebook](#).

kunnen, som gjorde både Skouboe og medarbejderne glade.⁷⁰ Det betød et tæt og godt forhold mellem Aage Skouboe og de medarbejdere, som han især satte pris på at arbejde sammen med. F. eks. Kristian Bøge, senere stifter af glasfiberproducerede både fra 1976 på [Bøges Både](#). Og Peder Jørgensen, der var vokset op på en gård i Klebæk. Han var som Kristian Bøge ufaglært. Efter 7 års skolegang og et ophold på en efterskole arbejdede han på den arbejdsplads, som for ham nærmest var livets mening, LM Glasfiber.

I en reportage i Folkebladet Sydjylland 05. nov. 1976 er personerne ud over Aage Skouboe angivet som salgsdirektør P. E. Staal-Nielsen og produktionschef Knud E. Hansen.⁷¹

LM Glasfiber, Rolles Møllevej 1, Lunderskov under tilbygning af kantine og omklædningsfaciliteter i 1976. Fabrikken blev opført i 1965⁷². Herover som fabrikken ser ud efter en yderligere tilbygning af overetage til kontorlandskab i 90'erne - med tegnestuer til de ingeniører, det blev nødvendigt at ansætte med produktionsudvidelserne.

Kristian Bøge og Peder Jørgensen var eksponenter for håndværksmæssige kvaliteter, som Aage Skouboe satte særdeles højt. Da Kristian Bøge startede egen produktion af glasfiberbåde, fik han helt kontant støtte fra Aage Skouboe med f. eks. frie lån af støbeforme o.l. fra LM Glasfiber. Og der kunne her ikke blive tale om at inddrage disse lån, fordi LM Glasfiber i en periode fra 1978 var i økonomiske og produktionsmæssige problemer. LM medarbejderes forsøg på at forbedre situationen for LM på denne måde fik direkte ordre fra Aage Skouboe om, at det kunne der ikke være tale om.⁷³

Han var ”et dannet menneske”, der mødte arbejdsstyrken med forståelse og lydhørhed, som det også hedder fra en tidligere arbejder på gulvet. Med Skouboe som forbillede blev der ”arbejdet flittigt” og engageret i virksomheden. Og det er jo en ledelsesstil, som til alle tider nok kan karakteriseres som gavnlig for enhver virksomhed.

⁷⁰ Forskellige informationer ”fra gulvet”, f. eks. Kristian Bøge, der startede i glasfiberproduktionen på det tidligere frugtlager på Nørregade, Lunderskov i 1957. Bøge startede som arbejdsmand, demonstrerede sit værd og blev efter flytningen af glasfiberproduktionen til Rolles Møllevej i 1965 værkfører her.

⁷¹ I avisartiklen er ”fabrikant” Ejnar Lorentzen citeret for sin tale ved indvielsen af byggeriet og desuden på fotoet forvekslet med Aage Skouboe, som jo på dette tidspunkt var hovedkraften i glasfiberafdelingen, selv om Lorentzen endnu ikke havde solgt sin aktieandel.

⁷² [LMklubben](#) daterer opførelsen til 1964, Flemming Skouboe angiver 1965, som her benyttes som korrekt år.

⁷³ Fortalt mundtligt af Kristian Bøge. Principperne i Aage Skouboes adfærd over for medarbejdere på gulvet bekræftes af LM ledelsesrepræsentanter som Flemming Skouboe og Aksel Skovgaard.

Med sønnens, Flemming Skouboes, ord var Aage Skouboe ”medarbejdernes mand” i forhold til ledelsen, hvilket kunne få den lidt bizarre konsekvens, at Aage Skouboe som ejer sad sammen med ledelsen og hørte, hvad den drøftede i forhold til medarbejderne. Herefter lod han sin viden som det for ham mest naturlige i verden gå videre til arbejderne. Det kunne f. eks. være til tillidsmanden gennem flere år, Jens Madsen⁷⁴. Som så kunne bruge sin viden i forhandlingerne med ledelsen.⁷⁵

Aage Skouboes søn, Flemming Skouboe, efterfulgte faderen som leder af LM Glasfiber i et ikke helt uproblematisk far-søn samarbejde (iflg. Flemming Skouboe i Politiken 30. juli 2004). Flemming Skouboe blev optaget i firmaet i 1974. I 1979 overtog han ledelsen og i 1988 købte han faderens aktieandel for ca. det dobbelte af det, han i 1986 erhvervede det konkursramte Vestas’ aktieandel for.⁷⁶

Om problemerne omkring firmaets udviklingsstrategi startede, da Flemming Skouboe blev direktør i 1979, er ikke direkte konstaterbart. Men generationsforskellen har vel ligget latent siden hans start i firmaet i 1974. Og da de med bådproduktionen forbundne problemer spidsede til fra 1978, har der naturligvis her ligget en direkte anstødssten i bekymringen, forbundet med firmaets fremtidsudsigter. I Flemming Skouboes optik så situationen således ud: I hvert fald fra 1979 og frem til Aksels⁷⁷ regeringstid var det for mig et 24/7/365-job, hvor det meste af tiden gik med udvikling, markedsføring og salg af LM-både – men også med at holde organisatorisk og økonomisk sammen på den forvoksede håndværksvirksomhed, der helst ikke ville transformeres til noget tidssvarende.”

Denne transformation fandt alligevel sted. I fugleperspektiv med et endog særdeles godt resultat. Aage Skouboe gav meget fornuftigt - muligvis også modstræbende - plads til en ny og meget mere professionel ledelsesform under Flemming Skouboe og Aksel Skovgaard. Resultaterne blev gode, kan vi i tilbageblik nu konstatere.

Vindmøller og vindmølleindustrien, nye markedsudfordringer for LM⁷⁸

Overgangen fra produktionen af sejlbåde i LM Glasfiber til produktion af vinger til vindmøller skete i en situation, hvor brugen af vindmøller fik en historisk renæssance, hvor funktionen nu blev produktion af energi som et alternativ til den fossile energiproduktion.

Energikriserne i 1970’erne betød på det helt overordnede plan, at man i regering og folketing blev opmærksom på ulemperne ved afhængigheden af de fossile energiformer. For det første markedsafhængigheden af et så ustabil område som Mellemøsten. For det andet de stærkt

⁷⁴ Som også senere blev værkfører i firmaet, i produktionshal 3, fortæller Aksel Skovgaard, som vist reducerede [Jens Madsen](#)s indflydelse væsentligt, da han blev direktør. Det var nok også en naturlig konsekvens af den industrielle professionalisering af LM under Flemming Skouboe og Aksel Skovgaard, at en tidligere ret magtfuld tillidsmand nu blev sat i overenskomstmæssige rammer og - muligvis som et plaster på såret - blev værkfører.

⁷⁵ Tilkendegivelser fra Flemming Skouboe og Aksel Skovgaard, der begge som ledelsesrepræsentanter kunne få problemer på denne konto.

⁷⁶ Oplysninger fra Flemming Skouboe og Mænd i modvind, spec. s. 151ff., 156, 161. Vestas erhvervede i 1984 Tranbergs 50 % aktieandel i LM, samtidig med at de også selv startede en produktion af møllevinger. Se her også Jyllands Posten 25.09.86 om Køb af aktiehalvparten fra Vestas.

⁷⁷ Aksel Skovgaard, ansat som direktør i 1987 af Flemming Skouboe. Det citerede er Flemming Skouboes formulering.

⁷⁸ Se evt. appendiks om [vindmøller](#).

sigende energiprisers betydning for betalingsbalancen og produktionsomkostningerne i Danmark. Desuden blev man i stigende omfang opmærksom på de miljømæssige problemer med de fossile brændsler, samt knapheden, den begrænsede mængde i forhold til den vedvarende energiform. Det satte den vedvarende energi, ikke mindst vindmøller i fokus.

Historisk havde man i Danmark siden 11-1200-tallet benyttet vind- og vandmøller til især formaling af korn. De ældste møller er stub-møllen, der drejer for vindretningen på ”stubben”, d.v.s. et fundament ved jorden. Disse tidlige møller afløstes i Danmark i 1700-tallet af den hollandske mølle, der drejer efter vindretningen med ”hatten”, d.v.s. det øverste af møllen. Disse kornmalende møller fik en kort genkomst med 2. verdenskrig, men forsvandt stort set fra 1950’erne og frem. Men vandt så en ny og dominerende plads i den samfundsmæssige produktion med den el-producerende vindmølle fra 1970’erne og frem til i dag.⁷⁹

Delingen af LM med 50 % af aktiekapitalen til henholdsvis Skouboe og til Lorenzen i 1972 endte med Lorentzens aktiesalg til Tranberg Holding i Kolding i januar 1977⁸⁰, der efterfølgende i 1984 solgte til vindmølleproducenten Vestas. Flemming Skouboe havde på dette tidspunkt ikke råd til at købe aktieposten, der blev ham tilbudt. Og han troede ikke rigtigt på firmaets fremtid på dette tidspunkt⁸¹, selv om det californiske vindmølleeventyr var i opstartsfasen i 1983. Aktieposten blev så solgt ved Flemming Skouboes mellemkomst til Vestas.⁸² Hermed blev LM i 1984 en slags ”buffer-producent” til de møllevinger, Vestas selv producerede.

Det amerikanske marked, skatteregler, konkurser, vindere og tabere i vindmølleindustrien

LM Glasfiber Rolles Møllevej. Og [LM Wind Power produktionshal](#), med verdens længste møllevinge i 2016.

⁷⁹ Se videre for en nærmere og mere grundig beskrivelse af vind- og vandmøllernes historie i [vandmøller](#), specielt [vindmøller, her](#).

⁸⁰ Oplysninger fra Flemming Skouboe. Se også Folkebladet Sydjylland 26.01.77.

⁸¹ Mænd I modvind, s. 152.

⁸² Iflg. Flemming Skouboe i Mænd i modvind, s. 152 til en bedre pris end den, han selv var blevet tilbudt at købe til.

Men mellemspillet til LM's kurs mod en vindmøllevingesucces var fyldt med farlige skær og uforudsete hændelser, især med ændrede skatteregler på først det amerikanske og efterfølgende det danske marked.

Indledningen til vindmølleindustriens optur havde været præget af ”industrivirksomheder, som ikke havde andet at lave - og hvis kunder var selvforsynende økoflippere, venstreorienterede skolelærere, kystbanesocialistiske overlæger og andre politiske skrålhalse”.⁸³ Denne noget negative karakteristik viser med al tydelighed, hvor kompliceret det var at navigere inden for dette område. *Tiden for den lille håndværksvirksomhed var ved at være definitivt slut. Planlægning, virksomhedsstrategi og effektiv, moderne virksomhedsledelse måtte nu tages i brug.* Syntes den næste generation i virksomhedsledelsen på LM Glasfiber. Og sådan blev det.

Danmarks første vindmølleproducent, Vestas opstod i 1898 som smedje i Lem. I 1978 produceredes de første vindmøller på vindmøllefabrikken i Lem. I 1980 etableredes der samarbejde med Zond Systems, der var med, da de første vindmølleparker blev etableret i USA i 1981. Zond Systems skulle i samarbejdet med Vestas sørge for driften af vindmøllerne i Tehacapi passet, 160 km nordøst for Los Angeles.⁸⁴

De californiske vindmølleparker startede i 1981 med 150, i 1982 oppe på 1150, i 1983 på 2400 og i 1985 på 4989 vindturbiner, hvor størrelsen udviklede sig fra gennembrudsstørrelsen 55 kW til 100 kW i 1985. De blev installeret i 3 områder i Californien, hvor det nordligste var Tehacapi passet. Ud over amerikanske og andre modeller, opførtes især møller fra Danmark: fra Vestas, Bonus, Wind Magic, Micon og Nordtank. De danske møller erobrede snart det amerikanske marked, og de danske producenter leverede tusinder af vindmøller hertil, ca. halvdelen af de møller, der blev leveret til området 1981-85. Gennembrudsåret var 1983.⁸⁵

De skattemæssige fordele for investorer i vindenergi i Californien ophørte i dec. 1985. Det gav arbejde i næsten døgndrift til de leverandører, der skulle nå at opstille møllerne og have dem i drift, før de gunstige skatteregler bortfald. Vestas måtte i oktober 1986 gå i betalingsstandsning som en konsekvens af det reducerede amerikanske marked, og ved udgangen af 1986 dannedes så Vestas Wind Systems A/S, der udelukkende beskæftiger sig med vindenergi, og med Johannes Poulsen som ny, administrerende direktør.⁸⁶

Det tvang LM til at finde en alternativ produktion dette år, og det blev især fiskebassiner af glasfiber til norsk lakseproduktion. På den positive side for LM kunne Flemming Skouboe ved betalingsstandsningen i Vestas i oktober så købe den 50 % andel tilbage, som Vestas havde erhvervet hos Tranberg i 1984. Formedelst et stort banklån, men til en meget favorabel pris, ca. det halve af den pris, han betalte faderen, Aage Skouboe for dennes aktieandel

⁸³ Mænd i modvind, s. 147.

⁸⁴ [Ingeniøren, 25. juli 1986](#). Tehacapi er i dag [verdens største vindmøllepark](#)

⁸⁵ Windpower for the World: The Rise of Modern Wind Energy, Del 1, 2013, s. 518-524. Se også [hjemmeside for Vindmølleindustrien](#).

⁸⁶ Op til 1986 havde det amerikanske marked været præget af en ekstrem grad af opportunisme og lykkeriddere. Især den amerikanske skattelovgivning havde givet vindmølleejere nogle ekstreme begunstigelser. Denne lovgivning blev ændret i 1986, og det fik det amerikanske vindmøllemarked til at kollapse. Se [Ingeniøren 25. juli 1986](#).

senere, i 1988.⁸⁷ Det fælles køb af Vestas aktierne sker gennem LM Boats International, hvor Aage og Flemming Skouboe ejer hver sin halvdel.

Man kan sige, at situationen i 1986 i høj grad var stormens øje, hvor det fordelagtige køb af Vestas aktierne var en ganske væsentlig komponent.

Den næste var spillet om markedet for vindmøllevinger.

LM som vinder i produktionen af vinger til vindmøller

LM havde i 1983 problemer med de møllevinger, de havde produceres til producenten Bonus. LM's bådkonstruktør havde meddelt firmaet og Flemming Skouboe, at sådan en mølle kunne LM godt producere. Han havde forudgående kigget på en vindmølle på Kolding Højskole, der således blev forbilledet for den første vingeproduktion på LM. Desværre havde højskole- og Tvind møllerne omvendt omløbsretning af urets, hvilket LM møllevingerne så også fik. Bonus i Brande aftog nogle af disse første vinger, som "fik deres testmølle til at ... rasle fra

LM Glasfiber

hinanden", fordi deres gearkasser ikke var tilpasset denne omvendte omløbsretning.⁸⁸

LM's i 1986 reelt eneste tilbageværende konkurrent i vingeproduktionen til vindmøller, Alternergy⁸⁹ fik i løbet af 1986 stigende problemer med deres vinger,⁹⁰ og i november 1986 gik firmaet konkurs, medens der fra især det amerikanske marked indløb stribevis af reklamationer over haverier, forårsaget af fejl og dysfunktioner i møllevingerne.⁹¹

⁸⁷ Oplysninger fra Flemming Skouboe, Mænd i modvind, s. 158f. Jyllands Posten 25. sept. 1986 omtaler i en kort notits, at LM Boats International har købt de 50 % af aktiekapitalen i LM Glasfiber, som Vestas sælger ved sin konkurs.

⁸⁸ Mænd i modvind, s. 151ff.

⁸⁹ Oprettet i 1981 ved køb af det konkursramte Økær Vindmøller Hinnerup. [Opkøbt af Coronet Boats](#), der var interesserede i at få et alternativ til deres bådproduktion, da 70'ernes oliekrise havde haft en voldsomt negativ effekt på deres forretning. Coronet stiftede herefter virksomheden, Alternergy, som udelukkende producerede vinger til vindmøller. Ligheden med LM Glasfiber er påfaldende m.h.t. problemerne i bådproduktionen. Men blev så her klart underlegne i forhold til LM i vingeproduktionen.

⁹⁰ Se [Ingeniøren 18. april 1986](#).

⁹¹ Mænd i modvind, s. 158.

På trods af de tidligere dårlige erfaringer med LM vinger, konstrueret efter Tvind princippet, blev Bonus nu kunde hos LM Glasfiber med en stor ordre på vinger til 100 møller. Blot havde man på fabrikken i Lunderskov opdaget, at der var fejl i vingerne, de flækkede ved belastninger, de burde kunne tåle. Den norske leverandør af polyesterlimen indvilgede efter nogen diskussion i, at problemet kunne ligge i firmaets lim. Der blev etableret en ordning hvor det norske firmas forsikringsselskab betalte for omkostningerne ved en erstatning for produktionen af de defekte vinger. Det var formentlig en af flere situationer i opstartsfasen til vindmøllevingeproduktionen, hvor det ligesom med problemerne med omløbsretningen kunne være endt med en økonomisk katastrofe for LM Glasfiber.

Omlægning af arbejdspladsen LM Glasfiber

I 1981 var der på LM Glasfiber startet en fyringsrunde, hvor 21 medarbejdere i februar fik en fyreseddel i, hvad der blev kaldt en rationalisering i forbindelse med krisen i bådindustrien. Iflg. Folkebladet Sydjylland var LM Glasfiber nu på 130 medarbejdere mod 209 det foregående år.⁹²

I april 1983 var der igen en fyringsrunde, hvor 1/3 af firmaets nu 150 medarbejdere blev afskediget i en situation med udenlandsk statsstøtte til bådbyggeri og en skærpet konkurrence på bådmarkedet, som gjorde, at lønningerne på LM begyndte at blive et problem for ledelsen.⁹³ Blandt de afskedigede var en metal-tillidsmand og en sikkerhedsrepræsentant, hvis afskedigelse via det fagretlige system i maj samme år blev kendt uberettiget.⁹⁴

I juli 1990 fyredes der 4 medarbejdere, fordi der blev set fodbold i arbejdstiden. Der var uenighed mellem sagens parter, om det var TV eller radio. Men det kan i den her behandlede sammenhæng være ligegyldigt, det væsentlige er, at ledelsen på LM her slog fast, at de overenskomstmæssige regler skulle følges, og at man ikke ville affinde sig med en ikke tilstrækkeligt effektiv arbejdspræstation, som der i ledelsens optik var tale om her.⁹⁵

Om den tids gennemførte fyringer siger Flemming Skouboe "... at LM i bådtiden var underlagt nogle ret voldsomme sæson- og konjunkturudsving - og i vingetiden underlagt, at finansieringen af store projekter kunne trække ud. Og en hurtig tilpasning af arbejdsstyrken var derfor virksomhedens eneste mulighed for overlevelse på det korte sigt." Kort formuleret har vi jo her essensen i den danske "[fleksicurity model](#)", at det fleksible arbejdsmarked (fyringer og ansættelser efter behov) skete med det element af indkomstsikkerhed, som en af regeringen ført aktiv beskæftigelsespolitik skulle sikre sammen med arbejdsløshedsunderstøttelsen. Et væsentligt element i denne ansættelses- og fyringspolitik efter behov blev iflg. Flemming Skouboe altid drøftet grundigt med tillidsmand og produktionschef. "Den daværende ledelses fornemmelse for omsætningsudviklingen samt evne til prompte at reagere på samme var ..." blandt de relativt få ting, som Aage Skouboe også kunne rose ledelsen under sin søn for.⁹⁶ Ud over den nødvendige effektivisering med

⁹² Folkebladet Sydjylland 26.02.81.

⁹³ Jyllands-Posten 07.04.83.

⁹⁴ Refereret i Kolding Folkeblad 17.05.83.

⁹⁵ Refereret i Fyens Stiftstidende 10.07.90.

⁹⁶ Man kan af Flemming Skouboes tilkendegivelser her nok slutte, at det i den givne situation ville have været velkommen med lidt mere ros. Men mon dog ikke Aage Skouboe, hvis han var blevet gammel nok til at opleve det, ville have været, og i realiteten har været, stolt af de opnåede resultater i det firma, han havde haft så stor andel i?

konjunkturbestemte fyringer og ansættelser gennemførte Flemming Skouboe også i slutningen af 1986 en omlægning, hvor timeløn erstattede akkordaflønningen, der var blevet alt for dyr for firmaet.⁹⁷

Aksel Skovgaard⁹⁸ var i 1987 blevet ansat som teknisk, senere ledende direktør, i en periode, hvor der i nogen tid havde været problemer med firmaets indtjeningsevne, både bestemt af vingemarkedet, men også en lønstruktur i LM, hvor en arbejder kunne tjene næsten det dobbelte af indtjeningen på Karl Møllers Maskinfabrik.⁹⁹

Aksel Skovgaard var helt klart Flemming Skouboes initiativ i en trængt situation i virksomheden. At netop Aksel Skovgaard blev ”headhunted” af Flemming Skouboe skyldtes også, at han (FS) interesserede sig for sport, og Aksel Skovgaard havde som divisionsspiller i håndbold derfor en høj status.¹⁰⁰

Altså i realiteten lidt tilfældighedernes spil, hvor Aksel Skovgaard, der kom som teknisk direktør fra Pasilac koncernen i Kolding, ganske vist havde de formelle kvalifikationer, også i og med, at han kendte en arbejdsplads fra gulvet - han var udlært maskinarbejder på Karl Møllers Maskinfabrik, Nagbøl. Men det i sig selv var i princippet ikke tilstrækkelig til at besidde de egenskaber, som Flemming Skouboe ønskede sig.

Det viste sig, at de ønskede kvalifikationer havde Aksel Skovgaard. Med ham ved roret kunne Flemming Skouboe ”fyre sig selv”.¹⁰¹ Aksel Skovgaard havde ingen lønkrav, men som han formulerer det (givet også til Flemming Skouboe under ansættelsessamtalen), så kunne han jo bare rejse igen, hvis han ikke blev tilfreds med lønnen.¹⁰² Det blev han jo så nok efterfølgende.

I 1987 kunne der meldes om udvidelse af medarbejderstaben.¹⁰³ Men der var også iflg. Aksel Skovgaard en del ”trælse”, d.v.s. overenskomststridige strejker. Som Aksel Skovgaard formulerer det: ”Da jeg kom til LM i 87, var det fra en jernindustriel virksomhed med ca. 1.000 timelønnede, hvor man samarbejdede indenfor det regelsæt, der var aftalt mellem Georg Poulsens tropper og Jernindustrien. Derfor svarede jeg (til LM) tillidsmanden, at jeg forhandler ikke med de timelønnede så længe de strejker, (og at) INFO-møder i kantinen (kunne man se bort fra), da jeg var vant til, at denne form for INFO foregik på SU-møder.”

Aksel Skovgaard indførte således helt konsekvent de forhold på en større arbejdsplads, som han var vant til fra Pasilac Therm i Kolding¹⁰⁴. Også på det lønmæssige område blev der ”normaliseret”, forstået på den måde, at ”urimeligt gode” akkorder nu blev erstattet af

⁹⁷ Iflg. Flemming Skouboe og Aksel Skovgaard.

⁹⁸ Stammer fra Mariegaard, Skanderup, uddannet som maskinarbejder på Karl Møllers Maskinfabrik, teknikum ingeniør, født i 1938.

⁹⁹ Iflg. Flemming Skouboe og Aksel Skovgaard.

¹⁰⁰ Herom siger Flemming Skouboe: ”Aksel har jeg kendt til så længe, jeg kan huske. Hans far var jo sognerådsformand i Lunderskov - og Aksel byens håndboldhelt.”

¹⁰¹ Flemming Skouboe siger: ”... allerede fra tidligt i 90’erne oplevede jeg med Aksel ved roret en ny frihed, hvor jeg også kunne bruge tid på andre interesser” end fuldtidsjobbet i firmaet.

¹⁰² Alle her formulerede oplysninger stammer fra henholdsvis Flemming Skouboe og Aksel Skovgaard.

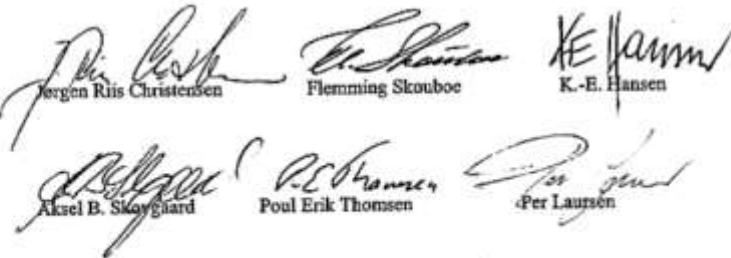
¹⁰³ Folkebladet Sydjylland 02.05.87.

¹⁰⁴ Tidligere De Danske Mejeriers Maskinfabrik, DDMM, fusioneret med Pasilac Silkeborg til Pasilac Therm, Kolding i 1977.

almindelig timeløn.¹⁰⁵ Man kan sige, at den foregående tids eksempler på fyringer og arbejdskampe nu helt konsekvent blev lagt under den kontrol, som havde været under udvikling fra tiden under Flemming Skouboe, i hvert fald siden 1979, og kun fodslæbende accepteret af den gamle ledelse under Aage Skouboe. Det var måske netop ganske udmærket, at det var Aksel Skovgaard, der førte Flemming Skouboes retningslinjer igennem i overgangstiden. Aage Skouboe fik straks respekt for Aksel Skovgaards kunnen og effektivitet, og hvis de af ham (AS) udstukne retningslinjer ikke blev fulgt, kunne konsekvensen tydeligt markeret blive, at firmaet mistede et værdifuldt ledelsespotentiale. Og dette spil var nok lettere i forholdet mellem en ejer og en direktør, end mellem far og søn.

Med disse justeringer og i samspil med en også nyansat økonomichef, Lars Mikkelsen¹⁰⁶, blev LM Glasfibers usikre situation i overgangen mellem båd- og møllevingeproduktion vendt, så firmaet de følgende år tjente så mange penge, at virksomhedskonstruktionen måtte laves om for at forhindre indblik i, hvor god indtjeningen var (iflg. Aksel Skovgaard, bekræftet i Mænd i modvind). Flemming Skouboe uddyber herom: ”Jeg kunne mærke, at jeg var kommet i gode hænder, og jeg lærte noget om, hvor stor en forskel det kan gøre for en virksomhed at have rigtig dygtige folk i stedet for bare dygtige folk,”¹⁰⁷

I den favorable konkurrencesituation, hvor LM Glasfiber stort set kun havde dyrere og

Lunderskov, den 24. marts 1998 DIREKTIONEN: Aksel B. Skovgaard Anders D. Christensen Flemming Bjerregaard Lars K. Mikkelsen BESTYRELSEN: Jørgen Riis Christensen Flemming Skouboe K.-E. Hansen Aksel B. Skovgaard Poul Erik Thomsen Per Laurson REVISIONSPÅTEGNING	108
--	------------

¹⁰⁵ Oplysninger fra Aksel Skovgaard og Flemming Skouboe. Overgangen fra akkord- til timeløn var allerede effektueret af Flemming Skouboe før ansættelsen af Aksel Skovgaard.

¹⁰⁶ Da Flemming Skouboe ”fyrede sig selv” som administrerende direktør, blev han efterfulgt af netop Lars Mikkelsen som økonomichef og Lars Christensen som leder af salg og markedsføring, se [WindPower Monthly 1. marts 1995](#).

¹⁰⁷ Mænd i modvind, s. 156ff. Her omtales de 2 nye, centrale ledere, som Flemming Skouboe ansætter i 1987. Og hvordan den nye økonomichef insisterer på, at offentligheden og forretningsforbindelser ikke må vide, hvor god indtjeningen i firmaet i virkeligheden blev med omsvinget i 1987.

¹⁰⁸ Revisionspåtegningen i 1998 forekommer i en situation, hvor Aksel Skovgaard både sad i direktion og bestyrelse for LM Glasfiber. Det følgende år fratrådte adm. Direktør Fl. Bjerregaard sin stilling, der igen blev midlertidigt overtaget af Aksel Skovgaard, indtil udnævnelsen af Anders D. Christensen, tidligere salgschef, som administrerende direktør, hvorefter Aksel Skovgaard genindtrådte som formand for bestyrelsen for LM Glasfiber. Fredericia Dagblad 08. okt. 1999 og Jyske Vestkysten 09. dec. 1999.

dårligere konkurrenter uden for landets grænser, f. eks. det hollandske Airpac, det tidligere Stork, hævdede man priserne på økonomichefens anbefaling. Det kom til at gå så godt, at Flemming Skouboe i 1988 kunne købe faderen, Aage Skouboe ud. Over for handelspartnerne holdt firmaet efter økonomichefens anbefaling lav profil og lykkedes med at lade som om, indtjeningen slet ikke var så stor, som den i virkeligheden var. Flemming Skouboe undlod at køre ud til kunderne i sin nye, store, dyre BMW, lånte i stedet konens gulpladebil, som var brugt og meget lidt pralende, selv om det var en udmærket bil. Dette gav på den anden side problemer i forhold til at få finansieret fabriks-, produktionsudvidelser. Her måtte man så også købe brugt i Rudkøbing.¹⁰⁹

I 1996 var årsresultatet før skat i virksomheden 33.803.397, meddelt ved direktion, bestyrelse og med revisionspåtegning.¹¹⁰

I [årsrapporten for 2000](#), fremlagt 14.05.2001 var årsresultatet med overførsel kr. 224.830 210, heraf selve årsresultatet på kr. 28.824.291. Det foregående årsresultat var kr. 25.438.827. Kapitalbalancen, aktiver og passiver var kr. 963.866.126, hensættelser kr. 248.566.729. På dette tidspunkt, hen mod salget i 2001, var der på LM Glasfiber ”worldwide” ansat o. 2500 personer efter beregning, lavet af Aksel Skovgaard ved salget.¹¹¹

Flemming Skouboe havde efter overtagelsen af virksomheden fra sin far valgt at koncentrere produktionen på to steder i Danmark: den nye fabrik på Vingen i Lunderskov¹¹² og i Hammelev. I stedet blev produktionsstederne i Vejen, Gesten, Kolding, Hårup, Kirkeby på Fyn, Engesvang og Rudkøbing lukket, mens værkstedet i Vamdrup fik lov til at overleve.¹¹³

LM Glasfiber begyndte også at vokse uden for landets grænser. I 1993 åbner en fabrik i Indien og året efter en fabrik i Spanien, og i 1999 åbner en LM-fabrik i North Dakota i USA.

På denne baggrund blev LM Glasfiber 8. maj 2001 solgt til den engelske investeringsfond Doughty Hanson for 2,25 mia. kr.¹¹⁴

Året efter forsøgte fonden at børsnotere LM Glasfiber til det dobbelte, hvilket ikke lykkedes. Det blev også et problem, at de store vindmøllekoncerner havde insourcet en stadigt stigende del af vingeproduktionen. LM Glasfiber måtte i denne situation afskedige over 1.000 mand. Omsætningen faldt i 2003 fra lidt over 2 mia. til 922.689.000 kr., og resulterede i et underskud på 58.867.000 kr.¹¹⁵ I 2004 beskæftigede LM Glasfiber omkring 2.000 medarbejdere.

I 2009 var der iflg. Ingeniøren o. 7000 medarbejdere på verdensplan, i Danmark o. 2200. LM Glasfiber fik i 2007 et underskud på 292 millioner, skrev Berlingske Tidende.

Iflg. hjemmesiden for LM Wind Power bevægede det tidligere lokale firma sig nu internationalt: 2010 - LM Wind Power Group opdeles i 3 sektioner, LM Wind Power Blades, LM Wind Power Service & Logistics og Svendborg Brakes

¹⁰⁹ Mænd I modvind, s. 158f.

¹¹⁰ [Årsrapport 24.06.1996](#) og Årsrapport 25.06.1998,

¹¹¹ Meddelt af Flemming Skouboe.

¹¹² Mellem Lunderskovvej og Dakavej.

¹¹³ <http://lmklubben.dk/home.html>

¹¹⁴ Salgsprisen varierer i forskellige dagblade og tidsskrifter fra 2,1 til 2,4 mia. [Børsen 12. juli 2002](#) siger 2,1 mia., [ugeavisen.dk](#) siger 2,4 mia. De fleste kilder siger 2,1 mia. 2,25 mia. er et estimeret, muligvis realistisk gennemsnit.

¹¹⁵ [Årsrapport 10.05.2004](#)

2011 - LM Wind Power Service & Logistics ekspanderede i Nord Amerika med erhvervelsen af Encore Power Services (EPS)

2013 - Svendborg Brakes solgtes til Altra Holdings Inc. Efter sigende med et betydeligt underskud.

I 2015 forsøgte Doughty Hanson at afhænde LM Wind Power og overvejede herunder en børsnotering af selskabet. Dette var dog problematisk p. gr. af de store underskud i perioden op til 2014.¹¹⁶

I 2015 havde LM Wind Power dog haft et betragteligt overskud, hvilket skulle kunne fremme salget på det amerikanske marked.¹¹⁷ Hvilket da så også er sket, LM Wind Power er iflg. pressen 11. okt. 2016 solgt til amerikanske General Electric for 11,2 mia. kr.¹¹⁸

Med dette salg er LM nu blevet en del af et vindmarked, hvor rollen formentlig vil være en oparbejdet ekspertise, som General Electric kan bruge på både det amerikanske og det globale marked.

Ringen er sluttet i den forstand, at det var konkurserne i den danske vindmølleindustri i forbindelse med ændringen af de amerikanske skatteregler i 1985 og de efterfølgende ændringer i de danske skatteregler, 1996, der lagde det solide fundament til LM's erobring af møllevirksomheden.

De nyeste [nøgletal for virksomheden](#):

RESULTATREGNSKAB i hele 1000	2015	2014	2013	2012	2011
Valutakode	DKK	DKK	DKK	DKK	DKK
Omsætning	675.767	476.461	312.615	618.967	613.818
Bruttofortjeneste	424.416	346.022	301.100	588.534	167.179
Afskrivninger	-93.674	-173.692	-95.117	-109.270	-87.971
Kapacitetsomkostninger i alt	306.026	365.011	458.891	789.549	474.617
Resultat før skat	389.376	102.719	-106.524	-43.360	-94.951
Årets resultat	266.320	44.891	-158.357	6.759	-40.589

Beskæftigelse

Beskæftigelse på LM Wind Power

	2015	2014	2013	2012	2011
Antal ansatte	366	404	399	553	661

I tiden op til salget af LM Glasfiber til LM Wind Power var antallet af beskæftigede på virksomheden lokalt 20-49 medarbejdere, et enkelt år i 1990'erne var der f. eks. 33

¹¹⁶ [Se Energy Supply](#) 14. sept. 2015.

¹¹⁷ [Se Jyllands-Postens finanstillæg](#) 16. Sept. 2014

¹¹⁸ <http://stiften.dk/erhverv/stor-dansk-vingeproducent-er-solgt-til-ge-for-11-milliarder> og <http://wind.cleantechnology-business-review.com/news/ge-to-acquire-stake-in-wind-power-business-of-lm-group-121016-5028800>

medarbejdere. Efter salget var antallet af medarbejdere i den nu globale og mere omfattende virksomhed på 1000+ medarbejdere i Danmark indtil 2010. Herfra og indtil 2012 lå antallet af medarbejdere på 500-999. Siden da har antallet af medarbejdere ligget på 200-499.¹¹⁹ Eller de helt præcise tal 2011-15¹²⁰:

Globalt var der 6.332 ansatte i LM Wind Power ved udgangen af 2015.¹²¹

Arbejdsmiljø og glasfiberproduktion

I produktionen af vindmøllevinger er der aktuelt hos LM Wind Power - som i resten af vindmøllebranchen - konstateret betydelige [arbejdsmiljøproblemer](#)¹²² i forbindelse med arbejdet med glasfiber, især styren, som indgår i produktionen af vindmøllevinger, både m.v.

I glasfiberproduktionens første tid har man ikke kendt noget til disse problemer, som ikke desto mindre altid har været glasfiberproduktionens følgesvend, også den, der er foregået hos LM siden 1950'erne. Statistisk set og til en ædruelig vurdering af miljøproblemernes omfang nytter det ikke noget, at man kender en eller flere, der aldrig har fået konstateret gener, alternativt en eller flere, der har fået lungebesvær, fået konstateret kræft m.v. under kortere eller længere tid med de arbejdsforhold, som glasfiberproduktionen byder.

Det er her ikke ambitionen at dække alle aspekter ved de miljømæssige problemer, som kan variere med de berørte personers helbredstilstand, modstandskraft og omhu med at iagttage givne sikkerhedsforanstaltninger på den ene side. På den anden side virksomhedens omhu med at følge lovmæssigt fastsatte sikkerhedsregler og vurdering af produktionsmæssige omkostninger, forbundet med en højere eller mindre ambitiøs opfølgning på givne sikkerhedsregler.

Endelig kan det være en diskussion i sig selv, hvorledes arbejdsmiljø og sikkerhed dækkes af pressen. Alligevel her først den trykte presses dækning af arbejdsmiljøproblemer på LM Glasfiber. Der er formodentlig fundet alt, som er kommet til udtryk i den trykte presse. Det har under alle omstændigheder været hensigten. Der har også, specielt under den indledningsvis nævnte styren sag, været TV dækning. Det medie er ikke undersøgt nærmere.

Og endelig her kun en skitsering af problemet, som det ser ud med ret tilfældigt valgte eksempler samt set ud fra tilsynsmyndighedernes vinkel. Hvor godt funderet og undersøgt, tilsynsmyndighedernes viden om problemet er, kan der ikke siges noget om i denne skitseagtige præsentation af problemet.

Den første svage antydning i pressen af miljøproblemer i forbindelse med brugen af glasfiber på LM Glasfiber afdelingerne finder man i 1983, hvor man i en konjunkturbestemt fyringsrunde også finder en tillidsmand og sikkerhedsrepræsentanten.¹²³ På et møde mellem firmaet, repræsenteret ved Flemming Skouboe og SID tillidsmanden, [Jens Madsen](#), var der enighed om, at pressen havde givet et "forvrænget" billede af situationen. SID tillidsmanden

¹¹⁹ [Virksomhedsoplysninger](#).

¹²⁰ [Proff Nøgletal](#). - beskæftigelsen i Danmark.

¹²¹ [Ingeniøren 11. okt. 2016](#). Selskabet har hovedsæde i Kolding, men formelt drives selskabet nærmere fra chefkontoret i Amsterdam og har fabrikker i Spanien, USA, Indien, Danmark samt Kina.

¹²² I det her henvisende link til avisen.dk er samme artikel i 2011 bragt i Berlingske Tidende, Buiseness, samme dato, helt samme indhold.

¹²³ Folkebladet Sydjylland 20. april 1983, foto herfra.

var på mødet forbavsende spagfærdig i betragtning af, at arbejdersiden efterfølgende fik fyringen af sikkerhedsrepræsentanten og tillidsmanden kendt uberettiget, begge skulle

Direktør Flemming Skouboe og tillidsmand Jens Madsen, da de mødtes på Folkebladet.

tilbydes genansættelse.¹²⁴ Uden nærmere præcisering nævnes det i avisomtalen, at det var "... fyringen af sikkerhedsrepræsentanten ... , der satte sindene i bevægelse og siden udviklede sig til en "miljøsag". Denne noget kryptiske omtale må henvise til, at i og med at sikkerhedsrepræsentanten var blevet fyret, var der også tale om en miljøsag. Dette omtales dog ikke i mødet mellem Flemming Skouboe og Jens Madsen, ej heller i omtalen af kendelsen fra mødet mellem Jernets Arbejdsgiverforening og Dansk Metal om sagen.

Herefter høres der ikke noget i pressen om miljømæssige aspekter ved brugen af glasfiber før september 1989, hvor Folkebladet Sydjylland omtaler, at LM Glasfiber selv har søgt om en miljøgodkendelse i Teknisk Udvalg. Den relativt nyansatte direktør, Aksel Skovgaard siger i denne forbindelse, at han synes, "... det er fornuftigt at få orden i miljøet", både internt og i forhold til naboerne.¹²⁵ Kort tid herefter om konkurrencevilkår og miljø i forbindelse med produktionen af både i glasfiber siger Flemming Skouboe, at "... firmaet har de seneste år investeret mere end seks millioner kroner i miljøforanstaltninger for at kunne opretholde produktionen." Det nævnes i samme forbindelse, at det er billigere at producere i Øst- og Sydeuropa, men at "den håndværksmæssige kvalitet også er derefter".¹²⁶

En måned herefter er der en længere artikel, hvor en ansat på LM Glasfiber, Iver Vedstesen, sikkerhedsrepræsentant, erklærer sig tryk ved firmaets udluftningsanlæg Han har på dette tidspunkt været ansat i 27 år i arbejdet med glasfiber, d.v.s. siden 1963. Han kan også huske, at det først var midt i 60'erne, der blev installeret udsugning, hvilket så nok må have været ved udflytningen til den nye fabrik på Rolles Møllevej fra Nørregade. Før den tid skældte hans kone ud over, at han "lugtede af polyester ud af munden."¹²⁷ I samme artikel erklærer

¹²⁴ Kolding Folkeblad 17. maj 1983.

¹²⁵ Folkebladet Sydjylland 13. sept. 1989.

¹²⁶ Aarhus Stiftstidende 8. jan. 1990.

¹²⁷ Jyllands Posten 7. febr. 1990.

Flemming Skouboe sig som tilhænger af de danske arbejdsmiljøregler, men at EF¹²⁸ burde sikre ens konkurrencevilkår ved at kræve samme bestemmelser i alle "EF-lande".

Konsekvensen for LM Glasfiber i kampen om markedet med f. eks. hollandske konkurrenter er, at "vore konkurrenter i Holland kan spare en million kroner ..." ved besparelser på udsugningsanlæg, som LM Glasfiber har afholdt omkostningerne ved.¹²⁹

Et strejkeforløb i 1994-95 på Gesten afdelingen kunne ud fra avisartiklerne muligvis vurderes som afledt af en i tiden stigende opmærksomhed omkring de miljømæssige forhold, som man så måske blandt de ansatte har følt sig foranlediget til at bruge til at få presset lidt mere igennem i forhold til arbejdsgiveren m.h.t. det arbejdsmiljømæssige. Starten på strejkerne i 1994 begrundes med, at acetone ikke står i skabe med udsugning, samt at der også har været problemer af tilsvarende karakter på "Sønderborg Yachtværft". LM Glasfiber får her et miljøpåbud om brug af masker, indtil udluftningen er i orden. I øvrigt med henvisning til "Sønderborg Yachtværft". Ca. ½ år efter strejker man igen i Gesten, her fordi 3 arbejdere er blevet syge p. gr. af fejl i udsugningsanlægget. Som LM meddeler straks at være gået i gang med at udbedre.¹³⁰

Eventuelle problemer med arbejdsmiljøet ophører jo ikke med at eksistere, fordi aviserne ikke skriver om dem. I 2011 tages der så fat igen med de indledningsvis nævnte artikler, d.v.s. en artikel af J. P. Kildevang i avisen.dk, overtaget af Berlingske Tidende, Business. Der nævnes her en række skrækindjagende eksempler på helbredsproblemer, kræft og dødsfald. Men konstaterbart mere med appel til følelser, den hellige forargelse og den overfladiske erkendelse end egentlig research, hvor årsag, virkning og forskellige samspilsfaktorer kunne have spillet ind.

Flemming Skouboe nævner som kommentar til artiklen og flere fra samme journalist en patient med diagnosen markante hjerneskader, der har arbejdet på LM Glasfiber. Diagnosen er konfirmeret af en kendt professor, overlæge, senere rektor på Københavns Universitet, Erik Skinhøj. Det drejer sig om en arbejdsskadeerstatning, som en ansat på LM i 1974 fik tilkendt efter en anmeldelse til Arbejdsskadestyrelsen, foretaget af datteren.

Problemet med den pågældende patient er blot, at han også har været ansat i et malerfirma med brug af betydelige mængder af skadevoldende cellulose-lak - uden nogen form for beskyttelse, at han har været "døvstum fra fødslen", hvorfor professoren selvfølgelig ikke har kunnet få ham på talefod, men har brugt dette som indikation på en hjerneskade, forårsaget af arbejdet på LM Glasfiber. Hvor der i øvrigt ud over det nævnte også kunne være tale om en udtalt demens.¹³¹

Alt her blot nævnt for at illustrere, at problemer med helbredet hos en person, der er miljømæssigt hårdt ramt meget vel kan skyldes en flerhed og faktorer. Dette selvfølgelig ikke for at benægte, at det kan være sundhedsskadeligt at arbejde med styren. Især uden beskyttelsesmæssige foranstaltninger.

¹²⁸ Det daværende EU.

¹²⁹ Se her nærmere om [konkurrencen fra Holland](#).

¹³⁰ Kolding Folkeblad 7. og 8. okt. 1994, Horsens Folkeblad 24. marts 1995.

¹³¹ Meddelt af Flemming Skouboe.

Det kan måske også være på sin plads at tage et par eksempler, som ligger uden for pressens mere eller mindre velbegrundede opfattelse af vigtigt og mindre væsentligt. Og uden de involveredes, fagforeningers og arbejdsgiversidens, interesser sat i front.¹³²

Hertil så først ejer og stifter af firmaet, Aage Skouboe, der døde som 81 årig efter at have arbejdet knapt halvdelen af sit erhvervsaktive liv i daglig kontakt med miljøproblemerne. Vel ikke ved arbejdet med støbeformene - men hovedsageligt i udviklingsafdelingen. Dog i nær kontakt og med og mulighed for både at indånde og på anden vis få kontakt med styren og glasfiber. Også Kristian Bøge, grundlæggeren af Bøges Både, kan nævnes. Han startede som arbejdsmand med glasfiberproduktion i det tidligere frugtlager i Nørregade, hvor han velsagtens som alle andre har arbejdet under ganske elendige udluftningsforhold, indtil han blev værkfører på Rolles Møllevej og senere ejer i eget firma, hvor der også er arbejdet med glasfiber. Kristian Bøge er født i 1935 og lever fint endnu (2016).

Der kan også gives eksempler på arbejde med glasfiber, hvor der har kunnet konstateres betydelige helbredsproblemer, folk, som er døde i en alt for tidlig alder m.v. Den her i anden forbindelse nævnte Peder Jørgensen, der har arbejdet sammen med Kristian Bøge og tæt sammen med Aage Skouboe i udviklingsafdelingen, døde i en relativt ung alder. Om det skyldtes arbejdet med glasfiber eller, at det på anden vis var skrevet ind i kortene for hans liv, kan der her ikke siges noget fornuftigt om. I den indledende henvisning til avisen.dk, der f. eks. repræsenterer LO synspunkter, er de givne eksempler på arbejdsmiljøproblemerne i arbejdet med glasfiber skåret efter den læst, at problemerne entydigt tilskrives arbejdsmiljøet på LM Glasfiber.

Der er yderligere udvalgt to repræsentanter med kendskab til forholdene ”på gulvet”, Iver Vedstesen, tidligere sikkerhedsrepræsentant, ansat med glasfiberarbejde i over 38 år, siden 1963, hvor han startede på det daværende LM Glasfiber i Nørregade. Han har her kun haft ”6 sygedage”. Iver Vedstesen har arbejdet på LM Glasfiber hele sit erhvervsaktive liv, fordi han synes, det ”er en fantastisk arbejdsplads”.

Desuden Jeff Holst, der siden 1998 har arbejdet for LM, både LM Glasfiber og LM Wind Power, ”... har været i næsten samtlige afdelinger i forskellige positioner, uddannet plastmager ... værkfører i Hammelev ... en stilling i Udviklingen ...” samt tillidsmand 2009 til 2016.

Ikke overraskende kan Iver Vedstesen berette om de helt og aldeles manglende sikkerhedsforholdsregler, der var under arbejdet på afdelingen i Nørregade fra 1963. Allerede ved udflytningen til Rolles Møllevej i 1965 blev der iflg. ham foretaget arbejdsmiljømæssige foranstaltninger med gulvudsugning, som løbende blev suppleret med udsugning i loftet og mange flere miljømæssige forbedringer.¹³³ I dag kan man ikke arbejde med glasfiber uden maske og beskyttelsesdragt, fortæller Iver Vedstesen. Efter hans mening skyldes langt de fleste, om ikke alle, miljømæssige problemer, som gør folk syge, enten manglende hensyntagen til beskyttelsesforanstaltninger, eller hang til ”for meget alkohol”, som i kombination med alkoholindholdet i den polyester, der arbejdes med, ”kan give problemer.” Adspurg om forholdene i Gesten, hvor der har været en del uro, er karakteristikken af de her

¹³² Der findes stadig nulevende fagforeningsrepræsentater, som har arbejdet på LM Glasfiber. Blot har det desværre ikke været muligt at få nogen form for udtalelse herfra.

¹³³ Iflg. det refererede avisstof skete der et spring i de miljømæssige foranstaltninger i 1989.

ansatte ikke så positiv, de var ”nogle svin” i deres forhold til sikkerhedsbestemmelserne, hævder Iver Vedstesen som kommentar til den her refererede uro i Gesten afdelingen.

Iflg. Jeff Holst har firmaet haft ”en rivende udvikling på alle fronter, en af de største ... nok på sikkerheden”. Og videre om det, Jeff Holst kalder ”styrenskandalen”, at det her blev ”... lagt ud som om at vi ikke havde masker og der absolut ingen beskyttelse var, dette har altid – i hvert fald i mine 18 år - været til rådighed, og reglen om at bruge det har aldrig været ændret.” Tilfredsheden med LM som arbejdsplads udtrykkes således: ” Personligt skal jeg bæres herfra, og jeg ved at samtlige kollegaer i min afdeling på Rolles Møllevej, har samme holdning. LM er under huden på en, det er ikke bare en arbejdsplads, det er hele den måde man er medarbejder på hvor man ikke bare er et hjul i et større dikkeværk. Det er ikke mange steder man har det så godt som her på faktisk alle måder.

Der er i forhold til de her refererede tillids- og sikkerhedsrepræsentanter forsøgt indhentet en kommentar fra tillidsrepræsentanten i 1980’erne, som dog ikke har ønsket at udtale sig. Skal der siges noget (derfor også usikkert) om hans situation, kunne det måske være, at han løbende fik sin indflydelse beskåret, endeligt konfirmeret under Aksel Skovgaard, hvor han på måske passende vis blev flyttet op, måske skulle man sige hen, i hierarkiet til en post som værkfører. De to øvrige er særdeles positive i deres vurdering af deres henholdsvis nuværende og tidligere arbejdsplads, også hvad angår det miljømæssige. Og de er i øvrigt adspurgte uafhængigt af hinanden samstemmende enige om, at brugen af sikkerhedsstyr har været et ”must” på virksomheden. Når vi ser på de to adspurgtes ansættelsesforløb fra 1963 og fra 1998 til i dag, så er der ingen tvivl om, siger begge, at det i den sidste del af perioden er blevet obligatorisk at bruge sikkerhedsudstyret. I tiden før 1998 er der gradvist blevet strammet op. Men sikkerhedsudstyret har ”hele tiden ligget der” iflg. Iver Vedstesen. Problemet kunne blot være at få det brugt.

De to her behandlede kilder til udsagn ”fra gulvet” kan tages med to typer forbehold. Jeff Holst er ansat og har tydeligt en loyal ansats profil i forhold til ansættelsesperioden 1998 til 2016. Iver Vedstesen er værdifuld på den lidt længere bane, loyal og tydeligt glad for sin arbejdsplads gennem en rigtigt lang periode 1963 til 2001-02. Det kunne måske have været på sin plads med en mere officiel OL holdning som kontrast. På den anden side er det ikke skønnet umagen værd. Det afgørende må være udsagn om den konkrete arbejdsplads historisk og aktuelt.

Hvis der ikke skal foretages en nøjere statistisk undersøgelse, hvor der også tages højde for anden helbredspåvirkning, arvelige dispositioner m.v., må man nok nøjes med at konstatere, at der er betydelig forskel på det arbejdsmiljø, som forskellige erhverv og forskellige tider byder på. Derfor her kun afsluttende en kort skitsering af de konstateringer, som forskellige myndigheder har gjort om arbejdet med styren, glasfiber og i vindmølleindustrien.

[Miljøstyrelsen](#) anfører om styren, at ”styren er optaget på EU’s liste over potentielt hormonforstyrrende stoffer i kategori 1, og er harmoniseret (og blevet) klassificeret under CLP forordningen¹³⁴...” Hvis det forekommer kringlet udtrykt, så her, hvad der anføres i de af Miljøstyrelsen refererede risikovurderinger - at sundhedsfaren opstår ved inhalation af dampene, hvor hudkontakten med styrendampe ikke er ”signifikant”. Styren udledt til atmosfæren nedbrydes ret hurtigt, hvorfor der ikke skulle være iagttagelige, eksterne miljøeffekter ved glasfiberproduktionen.

¹³⁴ [Europaparlamentets og Rådets klassificering](#), mærkning og emballering af stoffer og blandinger – CLP.

[Arbejdstilsynet](#)¹³⁵ har lavet en rapport over problemet 2001-11, d.v.s. i LM Wind Power tiden. Det hedder i konklusionen: ” Som opgørelsen af antallet og arten af arbejdsskader viser, har der været problemer med såvel ulykkesrisici, ergonomiske og kemiske arbejdsmiljøforhold over årene. Problemerne med arbejdsmiljøet er også afspejlet i typen af anmeldelser af erhvervsbetingede sygdomme i perioden, hvoraf en del er blevet anerkendt som arbejdsskader. Samtidig viser redegørelsen, at der løbende er ført tilsyn, og at der også løbende er blevet anmeldt og behandlet anmeldelser om erhvervsbetingede sygdomme. Trods antallet af anmeldelser må det dog på det foreliggende grundlag konkluderes, at hovedproblemet omkring arbejdsmiljøet primært har været ulykker og ergonomiske belastninger. Der kan endvidere ikke på baggrund af de indtil nu anmeldte skader ses et markant antal af skader med langtidsvirkninger såsom kræft og hjerneskrader knyttet til udsættelse for styren. Dette billede kan eventuelt ændre sig såfremt det viser sig, at disse sager ikke er blevet anmeldt...”

Sammenfatning

Små og mellemstore virksomheder - med op til 249 ansatte - er typisk dansk. Eftersom de er flest, rummer de naturligvis også flest gode succeshistorier. Heriblandt Lunderskov Møbelfabrik, LM, som to snedkere i 1941 igangsatte i lejede lokaler i den lille stationsby. Den er som LM Wind Power i 2017 formodentlig 11,2 mia. kr. solgt til General Electric.

De rimeligt iøjnefaldende succeskriterier for LM har i første række været solid håndværksmæssig kunnen sammen med en god portion opfindsomhed. Og nok især fremsynetheden i valget af glasfiber. Det gælder både til fiskebassiner, campingvogne, både og vindmøllevinger. Desuden rettidige omlægninger, hvor det kunne være gået som med LM Camping, der udkonkurrerede sig selv med kvalitetsvogne, der blev for dyre i forhold til vogne, firmaet ikke selv producerede, men importerede.

LM Glasfiber har i forhold hertil et mere velsmurt forløb. De første år, hvor produktionen med glasfiber var i støbeskeen, og hvor den håndværksmæssige ekspertise i arbejdet med dette materiale blev grundlagt, har det formentlig været så heldigt, at underskud og lærepenge er blevet kanaliseret fra LM Camping til LM Glasfiber, der jo var samarbejdspartnere, medejere og personlige interessenter hos hinanden. I det mindste indtil Lorentzen i 1977 solgte sin aktieandel i LM Glasfiber.

I LM Glasfiber blev der fra firmaets stiftelse truffet de rigtige valg i bådproduktionen med produktionen af speedbåde som supplement til fiskedammene i 1960'erne. Damjollen, helårsbåden som afløser for den sæsonprægede sommer-speedbåd. Og endelig omkring 1978 det i eftertiden indlysende valg af vindmøllevinger i produktionen, hvor oliekrisen havde skabt nye energimæssige behov.

¹³⁵ Der linkes til hentning af den pdf fil, som udgør Arbejdstilsynets rapport.

Endelig i de første, ind imellem noget kaotiske år med møllevinger nogle heldige sammentræf med andres konkurs og egne produkter, der fik fodfæste på markedet.

Der har været tale om en god symbiose af oparbejdede, håndværksmæssige færdigheder i en medarbejderstab, som er vokset op med en Ole Opfinder som leder og samarbejdspartner på gulvet. Men som så i 1980'erne, da produktionen af møllevinger var i en succesfuld opstartsfase, nærmere bestemt i 1987, måtte tænke nyt.

Med en nyansat direktør, som var vant til at håndtere en større arbejdsplads, hvor der ikke er plads (råd) til uformelle samarbejdsrelationer.

Det var formentlig ansættelsen af en ny ledelse med professionelle arbejdsformer, tilpasset en stor og planlægningstung virksomhed, der gjorde udfaldet. Denne omlægning blev foretaget under Ole Opfinders søn, Flemming Skouboe, der er uddannet administrativt hos den lokale ostegrosserer, suppleret med en smule videregående handelsmæssig uddannelse. Som næppe kan have gjort udslaget.

Det helt store talent har været det ikke uvæsentlige at ansætte de rigtige folk, have blik for omlægningsbehovet. Og lidt held med valg, herunder køb og salg på det finansielle marked.

Appendiks, vindmøller

Vindmøllernes historie i Danmark kan i grove træk skitsere som flg.

Danmarks ældste vindmølle, stubmøllen på Møllebakken 13 i Svaneke, Bechs Mølle, er opført 1629. Det er landets ældste bevarede vindmølle.

Stubmøllen er en vindmølle, hvor princippet er, at træmøllen står på en stenfod, konstrueret så møllen kan dreje efter vinden.

Stubmøllerne er bygget til at male korn og er derfor udstyret med kværne.

Som på alle vindmøller overføres vindenergien fra møllevingerne via aksler og tandhjul.

Det ældste sikre vidnesbyrd om stubmøller i Danmark er fra 1259.

Her omtales en vindmølle i Fløng ved Roskilde. 1261 omtales vejrmøller i Heddinge.¹³⁶

Danmarks første hollandske mølle byggede Martin Jacobs i 1619 for Chr. 4 (i København). Ideen til en drejelig hat havde Leonardo da Vinci allerede skitseret ca. 1500. I 1573 blev det flamlænderen Lief Janszoon Andries, der byggede den første hollandske vindmølle - i Holland.

Ved opførelsen i 1400-tallet var Blåbæks Mølle oprindeligt en vandmølle. Da Faxe Å ikke gav tilstrækkeligt vand, opførtes der i 1828 den nuværende vindmølle i kombination med vandmøllen.

Blåbæks Mølle er jordstående med underliggende gennemkørsel

De blev i 1800-tallet erstattet af den ”**hollandske mølle**”, som særligt blev brugt til

¹³⁶ Kilderne er middelalderens landskabslove, kongernes håndfæstninger, Kronens skøder, Danmarks Riges breve, Kancelliets brevbøger, forskellige jordebøger, Rentemesterregnskaber, lensregnskaber, godsarkiver, danske domme 1375-1662, enevældens kammerale system, relevante ministerier efter 1849. [Se kildeoversigt.](#)

kornmaling. Den drejelige hat er her det karakteristiske.

Fra 1920'erne er vand- og vindmøller under afvikling i Danmark. Der kommer en kort genopblomstring med 2. verdenskrig, hvor der males en del "sort mel". Fra 1955 er småmølleriet under total afvikling.

[Om Poul La Cour](#) og Poul La Cour Museet i Askov. Udateret postkort med motiv fra Askov og fotografisk præsentation fra [museets hjemmeside](#).

Den første **el-producerende vindmølle** i Danmark blev opsat i 1891 af højskolemanden Poul la Cour.

De møller, vi kender i dag, er resultatet af en stribe pionerers eksperimenter og udvikling af mølletyper op gennem det 20. århundrede. Det var først i 1976, at de første moderne vindmøller blev koblet til det danske el-system, og siden da er udviklingen af den danske vindkraft gået stærkt.

I 2015 udgjorde den vindmølle producerede strøm 42 % af det danske elforbrug. Denne andel forventes i løbet af de næste 10 år at stige til ca. 60 %.¹³⁷ Dansk energipolitik med satsning på

¹³⁷ Iflg. [Energinet.dk](#)

uafhængighed af fossile energikilder og miljøvenlig vedvarende energi har her spillet en central rolle.¹³⁸

I processen, hvor 1970'ernes energikriser fremmede den politiske opmærksomhed omkring vindenergien opførte så elever og lærere på Tvindskolerne ved Ulfsborg i Vestjylland "verdens største vindmølle" i perioden 1975-78.

Tvind møllen blev bygget af en flok amatører, men med værdifuld bistand fra eksperter fra

Tvind møllen

HVK møllen

Risø og DTH (Danmarks Tekniske Højskole, uddannelsesstedet for civilingeniører m. fl.).

I slutningen af 1970'erne startede **Vestas**, der tidligere havde produceret landbrugsmaskiner, med produktion og udvikling af vindmøller. Det var **HVK møllen**¹³⁹ som for alvor fik Vestas i gang med vindmølleproduktionen. Denne mølle blev i 1978 den første nettilsluttede mølle med en generatoreffekt på 22 kilowatt og en vingediameter på 10 meter.

Firmaet Danregn i Brande leverede vandingsanlæg til landbruget, men begyndte i 1980 at producere **Bonus-møller**.

¹³⁸ Se f. eks. [Energistyrelsen](#), herunder også [piece om vindenergi](#),

¹³⁹ Vestas købte en vindmølle af smeden i Herborg, Karl Erik Jørgensen, da virksomheden i Lem besluttede sig for at gå ind i vindmølle-produktion. Karl Erik Jørgensen havde i 1978 udviklet en mølle, som fungerede, i modsætning til mange andre prototype-møller, men han havde økonomiske problemer og måtte sælge til Vestas. Han lavede også nogle flere møller under navnet Herborg Vind Kraft. En af dem sidder stadig på tårnet i Herborg og snurrer rundt på 35. år. Se [Dagbladet Ringkøbing-Skjern](#).

Bonus 30 kW Bonus 30 kW vindmøllen (21K, JPEG) blev produceret fra 1980, er et eksempel på en af de tidlige modeller fra de nuværende fabrikker. Som de fleste andre danske fabrikker var firmaet oprindeligt producent af landbrugsmaskineri. Det grundlæggende design i disse maskiner er blevet videreudviklet kraftigt i de efterfølgende generationer. Se [Vindmølleindustrien](#).

Også i 1980 begyndte Nordtank i Balle på Djursland, som lavede tanke til transport af olie m.v., at producere vindmøller.

Micon blev Grundlagt 1983 i Mørup ved Randers og leverede allerede samme år sin første vindmølle.

NEG Micon blev etableret i 1997 ved en fusion mellem Nordtank Energy Group (NEG) i Balle ved Grenaa og Micon i Randers. NEG Micon havde inden fusionen opstillet ca. 10.000 vindmøller i 38 lande, som på daværende tidspunkt dækkede ca. 20% af den installerede vindkraft på verdensplan.

I 2004 fusionerede NEG Micon med Vestas.¹⁴⁰

Iflg. [Danmarks Vindmølleforening](#) er der i dag på det danske marked tre vindmøllefabrikker, -importører: Nordex Energy GmbH, Siemens Windpower A/S og Vestas Northern Europe A/S.

Appendiks, stiftelsen af LM

Oplysninger fra [folketællinger](#) og [kirkebøger](#). Fotos fra Lunderskov og Omegns Lokalarkiv.

- To ansatte på møbelsnedkeri Svend Glindfeldt og Ejner Lorentsen i baghaven Storegade 19¹⁴¹

¹⁴⁰ Se [Gyldendal](#)

¹⁴¹ Selv om Ejnar Lorentzens navn er stavet forkert, er det helt utvivlsomt ham og Svend Aage Glindfeldt - sidstnævnte registreret som deltager i [modstandsbevægelsen](#) under besættelsen. Dateringen er 1950, og den må anses for udelukket. Formentlig er der tale om et fotografi fra 1940, før Lorentzen etablerede produktion af børnemøbler, med udgangspunkt i arbejdsgiverens, Roldsgaards møbelsnedkeri, Storegade 19, men fra 1941 i lejede lokaler bag Hotel Lunderskov (Missionshotellet den gang).

Barnedåb, Flemming Skouboe 15. marts 1949

Fødselsår og -dag	Fødselssted	Barnets fulde Navn	Forældrenes fulde Navn, efter Forættelse af Døds- og Vekselnavn eller i sin Fødsel Vekselnavn eller ved Efternavn i Kirkelbogen; døds- og Vekselnavn, Fødselsnavn og -dag samt Døds- og Vekselnavn	Dødsår og -dag	At leve og leve Døds- og Vekselnavn, eller ved Efternavn i Kirkelbogen; døds- og Vekselnavn, Fødselsnavn og -dag samt Døds- og Vekselnavn	Fødselsår (med Døds- og Vekselnavn) fulde Navn, Døds- og Vekselnavn
1949	København	Flemming	Forældrene: Lars og Kirsten	1949	København	København
15	København	Kirsten	Kirsten f. 1911 og Lars f. 1911	15	København	København
1949	København	Kirsten	Kirsten f. 1911 og Lars f. 1911	1949	København	København
15	København	Kirsten	Kirsten f. 1911 og Lars f. 1911	15	København	København
1949	København	Kirsten	Kirsten f. 1911 og Lars f. 1911	1949	København	København
15	København	Kirsten	Kirsten f. 1911 og Lars f. 1911	15	København	København

Ejerskab i LM: I Krak er E. Lorentzen registreret som eneste ejer indtil og med 1963.

Aakjærda Fiskeri f. 27. Dambrug, aut. Aakjærda Træuldfabrik, C Hansen f. 27. Træuld Andelmejeriet Skanderup f. 11. Ostefabrikker Andersen Anders H f. 129. Savværker Arbejdsmændenes Andelselskab. Entreprenører Autocentralen f. 71. Automobilrep. Bank-Aktieselskabet Kolding Laane- og Diskontokassens Filial f. 97. Banker Bjerregaard Riis f. 12. Planteskoler Boldsen A f. 199. Fjerkræslagterier Buch H f. 65. Skomagere Clausen Johannes f. 128. Malermestre Danske Andelslagteriers Kødfoeder- og Albuminfabrik D.A.K.A. f. 40. Bløddalumin; Destruktionsanstalter; Kødfoeder; Fedt og gr. Dejligbjerg Ove f. 9. Købmænd Drabøks Mølle ved Bernhard Nielsen f. 6 & 7. Dampmøller Fabrikken Jøka ved Boie Buch f. 88. Møbel-fabr. Feldskov Sv. f. 191. Maskinforhdl. Glindfeldt Svend f. 121. Snedkere Hansen E Jøul f. 171. Sadelmagere Hotel Lunderskov f. 85. Hoteller Iversen Kristian f. 158. Tømrere Jeppesen Ejnar f. 52. Tømrermestre Juhl C f. 46. Manufakturhdl. Jørgensen H C f. 28. Manufakturhdl. Kihl Th. f. 19. Smede	Knudsen Lars f. 5. Sadelmagere Kristensen J E f. 162. Elektroinst. Kristiansen L f. 201. Gartnere Larsen M f. 25. Bogtrykkerier Lind O S f. 37. Brændselsforr. Linge N C F f. 70. Radioudsalg L M Camping, E Lorentzen f. 31. Påhængs-vogne Lund Aage f. 108. Bagere Lunderskov Automatisk Central f. 47. Elektromek. Værkst. Lunderskov Automobilværksted f. 100. Automobilrep. Lunderskov Brugsforening f. 38. Brugsforen. Lunderskov Cykleforretning, J Erlandsen f. 60. Cykleudsalg Madsen H f. 82. Snedkere Madsen H K f. 136. Cykleudsalg; Motorecykler Madsen J f. 49. Bagere Michaelsen Peter f. 84 & 134. Ost en gr. Mikkelsen Marie f. 78. Trikotagehdl. Mogensen Hans f. 20. Købmænd Mortensen Chr. f. 3. Blikkenslagere Møller P f. 200. Ferskvandafisk Nielsen Akeel f. 53. Elektroinst. Nielsen Alexander f. 99. Automobilrep. Nielsen Jao. f. 75. Bagere Nielsen N f. 24. Tømrere Olesen Aa. f. 164. Guldsmede Orthaus Fryshus A/S f. 125. Kølehus Pedersen J O f. 76. Vognfabr. og Karetmagere Petersen Brødr. f. 10. Tømrermestre	Petersen H L f. 66. Tømrermestre Petersen J H f. 167. Murerm. Plastic Packing Co. f. 190. Plasticforarb. Fabr. Rasmussen N J f. 122. Frugt en gr. Reinholdt N f. 39 & 175. Trælast- og Tømrerhdl. Roldsgaard Martine f. 51. Møbeludsalg Sommerlund Tage. Skreddere Søbefabrikken Hermes f. 107. Søbefabrikker Sørensen K f. 173. Skomagere Sørensen Poul f. 120. Malermestre Tander Fr. f. 43. Bogtrykkerier Trias I/S f. 197. Maskinfabr.
---	---	---

Kraks Vejviser 1953, forretninger i Lunderskov

Bibliografi

Arkiver, S. (1940). *Folketællinger* http://www.sa.dk/content/dk/ao-forside/find_folketallinger.

Hentet fra Folketællinger: [https://www.sa.dk/ao-](https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=227859#227859,43020715)

[soegesider/da/billedviser?bsid=227859#227859,43020715](https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=227859#227859,43020715)

Bertolt, O. m. (1954). *En bygning vi rejser. .*

Boje, P. (1976.). *Det industrielle miljø 1840-1940.*

Boje, P. (2013). *Festforelæsning, Ledelse - set med en historikers øjne.*

Bøge, K. (u.d.). *Ansæt på LM Glasfiber, fabrikant.*

Christiansen, P. O. (1983). *Historie + antropologi = historis antropologi? Fortid og Nutid XXX.*

- Cohn, E. (1953). Dansk Håndværk og Industri ved midten af det 19. årh. *Nationaløkonomisk Tidsskrift*.
- Dagbladet Ringkøbing Skern. (u.d.). <http://dagbladetringskjern.dk/videbaek/moellen-og-manden-har-vaeret-med-fra-vindmoelle-eventyrets-start>.
- Danmarks Statistik. (u.d.). *Folketal efter byområde* <http://www.statistikbanken.dk/bef44>.
- Danmarks Vindmølleforening. (2016). http://www.dkvind.dk/html/arrangementer/filer/aarsmode_firmastandhaefte.pdf.
- Degn, O. (1978). *Urbanisering og Industrialisering*.
- DR Nyheder. (u.d.). <https://www.dr.dk/nyheder/penge/lm-wind-power-er-solgt-11-milliarder>.
- Dybdahl, V. (1966). Handels- og Industrihistorisk litteratur 1952-65. *Erhvervsarkivet*.
- Ejlertsen, E. (1977). Hvordan går det med industriregistreringen? *Industrialismens bygninger og boliger nr. 2*.
- Ekstrabladet. (1.. juli 2016).
- Energinet.dk. (u.d.). <http://www.energinet.dk/DA/KLIMA-OG-MILJOE/Miljoerapportering/Termisk-produktion/Sider/Termisk-produktion.aspx>.
- Energistyrelsen om vindenergi. (u.d.). <https://ens.dk/ansvarsomraader/vindenergi>.
- Energistyrelsen, pjece om vindenergi. (u.d.). http://naturstyrelsen.dk/media/132212/videnblad_hvorfor_vindenergi_web1.pdf.
- Energy Supply. (u.d.). http://www.energy-supply.dk/article/view/219256/vingeproducent_taet_pa_salg#.WDS_JIWcE5s.
- Erhvervsstyrelsen, Virksomhedsoplysninger og -registre. (u.d.). <https://erhvervsstyrelsen.dk/virksomhedsoplysninger-og-registre>.
- Erhvervsstyrelsen, virksomhedsregister*. (u.d.). Hentet fra Virk Data: <https://datacvr.virk.dk/data/visenhed?enhedstype=virksomhed&id=76490511&soeg=lm+wind+power&type=Alle>
- Folkeblad. (27. maj 1995). Kolding.
- Folkebladet Sydjylland. (u.d.).
- Folketællinger*. (1940). Hentet fra Folketællingen 1940: <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/billedviser?bsid=227859#227859,43020715>
- Forhandlingsprotokoller, Skanderup Sogn*. (1842-1954).
- Frich, J. P. (20. februar 2011). Berlingske Tidende, Buiseness. <http://www.business.dk/industri/den-forgiftede>.

(u.d.). *Frihedsmuseets Modstandsdatabase* <http://modstand.natmus.dk/>.

Fyens Stiftstidende. (u.d.).

Gyldendal, Den Store Danske om NEG Micon. (u.d.). http://denstoredanske.dk/Erhverv,_karriere_og_ledelse/Erhvervsliv/Erhvervsvirksomheder/NEG_Micon.

Hansen, S. A. (1984). *Økonomisk vækst i Danmark, bd. 1 og 2*. Akademisk Forlag.

(u.d.). *Historisk samling fra besættelsestiden Arkivregistrant*
http://www.hsb.dk/pdf_hsb/Registrant%20for%20HSB%20PUBLIC.pdf.

Hjemmeside for Intercamp A/S. (u.d.).
<http://www.intercamp.dk/pages/webseite.asp?articleGuid=38337>.

Hjemmeside for vindmøller. (u.d.). <http://drønstørre.dk/wp-content/wind/miller/windpower%20web/da/pictures/windrush.htm>.

Holst, J. (2016).

Hyldtoft, O. (1984). *Københavns industrialisering 1840-1914*.

Industristatistik. (u.d.). *Danmarks Statistik*.

Ingeniøren. (u.d.). <https://ing.dk/artikel/lm-wind-power-solgt-amerikansk-gigant-187444>.

Ingeniøren. (u.d.). <https://ing.dk/artikel/lm-wind-power-solgt-amerikansk-gigant-187444>.

Ingeniøren. (u.d.). <https://ing.dk/artikel/blaesten-gar-frisk-3861>.

Ingeniøren. (u.d.). <https://ing.dk/artikel/amerikanske-skatteregler-truer-eksport-af-vindmoller-23356>.

Ingeniøren. (u.d.). <https://ing.dk/artikel/200-molleejere-risikerer-vinge-haveri-3552>.

Ingeniøren 21. juni 2016. (u.d.). <https://ing.dk/artikel/lm-windpower-bygger-verdens-laengste-vindmoellevinge-185073>.

Jensen, I. K. (2014). Mænd i modvind.

Jyllands-Posten. (u.d.).

JyskeVestkysten den 21. november 2009, Marty Wilde, <http://lmklubben.dk/home.html>. (u.d.).

Kilder til vindmøllehistorie i Danmark. (u.d.). <http://moelleforum.dk/index.php/danske-moller/kilderne-til-danske-moller-historie>.

Kildevang, J. P. (20. februar 2011). *avisen.dk De forgiftede*. http://www.avisen.dk/forgiftede-ansatte-har-diarre-allergi-eksem_142006.aspx.

Kirchhoff, H. (2001). *Samarbejde og modstand under besættelsen*.

Kirkebøger. (u.d.).

Kolding Folkeblad. (17. maj 1983).

Kolding Folkeblad. (27. maj 1995).

Kraks Vejviser. (Forskellige).

Larsen, K. S. (u.d.). LM Camping 1966-69.

LM Wind Power History. (u.d.). <http://www.lmwindpower.com/en/about/history>.

LM Windpower, <http://www.lmwindpower.com/en/about/history>. (u.d.).

LMklubben. (u.d.). <http://lmklubben.dk/home.html>.

LM-klubben om konstruktør Bent Juhl Andersen, 1 og 2. (u.d.).

LM-klubben, Portræt af et værft, især om fritidsbådene,
<http://lmklubben.dk/onewebmedia/LM%20Historie.pdf>. (u.d.).

Lokalarkiver. (u.d.). <https://arkiv.dk/>.

Lorentzen, E. (u.d.). Ejnar A. Lorentzens søn.

m.fl., V. D. (1954). Industrihistorisk Litteratur 1945-54. *Fortid og Nutid XIX*.

mfl., H. C. (u.d.). *Dansk industri efter 1870*. Syddansk Universitetsforlag.

Michaelsen, P. M. (u.d.). Utrykt beretning om ostegrosserer Peter Michaelsen, Lunderskov.

Noack, J. P. (u.d.). *Aage Trommer: Modstandsarbejde i nærbillede. Det illegale arbejde i Syd- og Sønderjylland under den tyske besættelse af Danmark 1940-45. Odense University Studies in History and* <https://tidsskrift.dk/index.php/historiejyskesamling/article/view/15826/30339>.
 Historie/Jyske Samlinger, Bind Ny række, 10 (1972 - 1974) 3
<https://tidsskrift.dk/index.php/historiejyskesamling/article/view/15826/30339>.

O'Sullivan, M. (1997). *Investment in Innovation*.

O'Sullivan, M. (u.d.). *Investment in Innovation*. 1997.

P., B. (1953/56). *Anmeldelse af Rich. Willerslevs Studier i dansk industrihistorie 1850-1880*. Historisk Tidsskrift 11. række 4.

Politiken. (u.d.).

Proff Nøgletal The Buiseness Finder. (u.d.). <https://www.proff.dk/>.

provinsregistre, F. å. (u.d.). Kraks Vejviser.

Skouboe, F. (u.d.). Om LM.

Skovgaard, A. (u.d.). Direktør i LM Glasfiber 1987-2001.

Trommer, A. (1973). *Modstandsarbejde i nærbilleder*.

Veterancampingdk. (u.d.). <http://www.veterancamping.dk/index.php/ct-menu-item-8>.

Virk Data. (u.d.).

<https://datacvr.virk.dk/data/visenhed?enhedstype=virksomhed&id=76490511&soeg=lm+wind+power&type=Alle>.

Virk Data. (u.d.).

<https://datacvr.virk.dk/data/visenhed?enhedstype=virksomhed&id=76490511&soeg=lm+wind+power&type=Alle>.

Sag- og personindeks

A

Aksel Skovgaard; 5; 26; 27; 32; 33; 34; 37
Alternergy; 30
Anders D. Christensen; 33
Anna Kristine Fjordvald; 47

B

Berlingske Tidende; 34; 36; 38
Bonus; 29; 30; 31; 45; 46

D

Doughty Hanson; 34; 35

E

Ejnar A. Lorentzen; 5
Ejnar Anholm Lorentzen; 3
Ejnar Lorentzen; 6; 8; 9; 13; 26
Erik Lorentzen; 6; 13

F

Fl. Bjerregaard; 33
[fleksicurity model](#); 31
Flemming Skouboe; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 15;
17; 23; 24; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 37; 38;
48
Folkebladet Sydjylland; 3; 5; 9; 10; 12; 15; 18; 19; 26; 28;
31; 32; 36; 37
Fredericia Dagblad; 33
Fyens Stiftstidende; 17; 31

G

General Electric; 3; 4; 6; 35
Gl. Lunderskov; 11; 12; 14
[Glasfiber](#); 12; 13; 15; 23; 24

H

hollandske mølle; 28; 43
Holstebro Dagblad; 12
HVK; 45

I

Ingeniøren; 29; 30; 34; 36
Iver Vedstesen; 37

J

Jeff Holst; 39
Jens Madsen; 27; 36
Johan; 9
Jyllands-Posten; 15; 31
Jyske Vestkysten; 33
[Jørgen Christiansen](#); 14; 18; 19; 21

K

Kolding Folkeblad; 9; 31; 37; 38
Kraks Vejviser; 12
Kristian Bøge; 11; 13; 26; 39

L

LM; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 15; 16; 17; 18; 19;
23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36;
37; 41; 48
LM Boats International; 30
LM Camping; 15; 18; 20; 24
LM Caravans International; 13; 17; 18; 19
LM Glasfiber; 3; 4; 5; 6; 7; 9; 12; 13; 18; 24; 26; 27; 28;
29; 30; 31; 33; 34; 35; 36; 37
LM Windpower; 3; 6; 28; 34; 35; 36; 41
Lorentzen; 4; 5; 6; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 18; 19; 20;
23; 46; 47; 48
Lunderskov Møbelfabrik; 3; 4; 5; 12

M

Micon; 29; 46
miljø; 37
Møllegade; 11; 13; 14; 15; 18; 19

N

navne; 43
NEG; 46
Niels Ove Michaelsen; 9
Nordtank; 29; 46
Nørregade; 9; 11; 12; 14; 26; 37; 39

P

Palle Mortensen; 13; 23; 25
Pasilac Therm; 32
Peder Jørgensen; 13; 26; 39
Peter Michaelsen; 9
Politiken; 15; 27
Poul la Cour; 44

R

Roldsgaard; 4; 6; 8; 9; 10

Rolles Møllevvej; 6; 11; 13; 14; 18; 23; 26; 28; 37; 39; 40

S

Sigfred Kiel; 13

Skouboe; 4; 6; 7; 9; 10; 12; 13; 14; 15; 18; 23; 25; 26; 27;

28; 30; 31; 32; 33; 34; 36; 38

Storm P.; 4

Svend Aa. Glinfeldt; 8

Svendborg Brakes; 34

T

Tranberg Holding; 13; 28

Tvind; 30; 31; 45

Tvind møllen; 45

V

Vestas; 27; 28; 29; 30; 45; 46

Vestas Wind Systems A/S; 29

W

Wind Magic; 29

Z

Zond Systems; 29

Å

Aage H. Skouboe; 5; 6; 8

Aage Hilmar Skouboe; 3; 6; 10

Aage Skouboe; 4; 6; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 18; 25; 26; 27;

29; 31; 33; 34; 39; 47